

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929Gorup J.:7.078(497.4Ljubljana)

Prejeto: 1. 11. 2009

Lidija Slana

univ. dipl. oec. v pokoju, Brilejeva 6, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: lidija_slana@yahoo.com

Josip Gorup v Ljubljani

IZVLEČEK

Avtorica v svojem prispevku prikazuje vsestranske stike Josipa Gorupa z Ljubljano, ki je bila v njegovem času prestolnica vojvodine Kranjske v okviru Avstro-Ogrske monarhije. Ljubljano je spoznal kot gimnazijec, k njej se je stalno vračal, najprej kot poslovnež in finančnik, kasneje kot mecen in narodni dobrotnik. Financiral je gradnjo nekaj reprezentativnih stanovanjskih stavb in zgradbe mestnega dekliškega liceja, poimenovane po vzgojno izobraževalnem društvu Mladika. Podeljeval je štipendije revnim dijakom in študentom slovenske narodnosti. V znak hvaležnosti mu je mesto Ljubljana v letu 1888 podelilo častno meščanstvo, v letu 1898 je bila po njem imenovana ulica, ob kateri so stale njegove nove hiše.

KLJUČNE BESEDE

Josip Gorup, slovenski rodoljubi, Ljubljana, narodni dobrotnik, Mestna višja dekliška šola, Mestni dekliški licej, Mladika, Narodna tiskarna, Kranjska stavbna družba, častni meščani Ljubljane, ljubljanski župani

ABSTRACT

JOSIP GORUP IN LJUBLJANA

In this paper, the author presents Josip Gorup's versatile contacts with Ljubljana, the then capital of the Duchy of Carniola in the Austro-Hungarian monarchy. He became acquainted with Ljubljana while attending grammar school, and continued to return, first as a businessman and financier, and later as a patron and national benefactor. Josip Gorup financed the construction of several representative residential buildings and the city girls' lyceum named after the educational association Mladika. He granted scholarships to poor pupils and students of Slovenian nationality. As a token of gratitude, the city of Ljubljana awarded him the title of honourable citizen in 1888; moreover, the street in which his new houses stood was named after him in 1898.

KEY WORDS

Josip Gorup, Slovenian patriots, Ljubljana, national benefactor, City Girls' College, City Girls' Lyceum, Mladika, National Printing House, Carniolan Building Company, honourable citizens of Ljubljana, mayors of Ljubljana

Stolno mesto Ljubljana

V drugi polovici 19. stoletja, ko lahko Josipa Gorupa povežemo tudi z Ljubljano, je bilo to mesto prestolnica vojvodine Kranjske že dobrih šeststo let. Ljubljana ni bila poglavito središče Gorupovega delovanja, tako kot Reka in Trst, vendar je bila center dežele, v kateri so od nekdaj živeli večinoma Slovenci in se je že približevala bolj razvitim gospodarskim in kulturnim centrom. To je moralo biti Slovencu Gorupovega kova, ki je želel, da bi se njegov narod gospodarsko in kulturno čim prej osamosvojil, dovolj velik izziv, da se je tudi na tem območju loteval nekaterih pomembnih gospodarskih podvigov. In vendar je najbolj ter neizbrisno zaznamoval Ljubljano kot dobrotnik in mecen.

Za nekatere majhno provincialno mestece, celo *'dolga vas'*,¹ za druge *'najlepša podoba mojih mladih sanj'*,² je Ljubljana dostojno odigrala svojo vlogo v domači in nekoliko tudi v evropski zgodovini. Spomnimo se samo vloge kranjskih deželnih stanov v času protestantizma, ki so nadvojvodi v Gradcu naredili nemalo sivih las. Sprejemali so tudi odločitve o financiranju obrambe proti turškim vpadom. Pri obrambi so sodelovali najbolj srčni možje kranjske dežele in stalno preperevali, da bi Turki prodrli dalje proti severu. Od 1809–1813 je bila Ljubljana prestolnica Napoleonovih Ilirskih provinc, tu se je v letu 1821 odvijal eden od treh kongresov Svete aliance. V Ljubljani so se konec 18. stoletja okrog Žige Zoisa zbrali prvi kranjski posvetni kulturniki in postavili trdne temelje slovenskemu jeziku na različnih področjih literarnega in strokovnega življenja. Prešeren je večino svojih pesmi, ki dosegajo svetovno raven, napisal v Ljubljani, prav tako je bila Cankarju, Plečniku in še mnogim drugim večer navdih. Skratka, s provincialnostjo Ljubljanec na področju evropske politike in pospeševanja slovenske kulture se res ne moremo v celoti strinjati.

Gospodarsko se je Kranjska in z njo Ljubljana začela hitreje razvijati v drugi polovici 19. stoletja. Na več področjih prelomno leto 1848, zemljiška odveza, ki je pomenila prvo množično privatizacijo v slovenskih deželah, odprava cehov z obrtnim zakonom, kar je spodbudilo konkurenco, obnova cestnega omrežja,³ izgradnja južne železnice, ki je pomenila okno v svet,⁴ razvoj pošte, telegrafa in telefona – Ljubljana je dobila telegrafsko povezavo in postajo v letu 1848, prvo telefonsko linijo pa že v letu 1870, torej tri leta po izumu električnega telefona, medtem ko je bilo telefonsko omrežje do-

grajeno v letu 1896,⁵ postopna elektrifikacija (prva elektrarna na trifazni izmenični tok je bila postavljena na Fužinah pri Ljubljani v letu 1897)⁶ – vse to je zahtevalo in tudi spodbudilo naložbe v razne panoge gospodarstva.⁷ In kjer so bili zraven Slovenci ter želja, da se pomaga slovenskemu narodu pri gospodarskem napredku, tam je bil tudi Josip Gorup.

Mladostni stiki Josipa Gorupa z Ljubljano (1847–1854)

Josip Gorup je otroška leta preživel v svojem rojstnem kraju Slavini in tam nekje v bližini hodil tudi v ljudsko šolo. V letu 1847 je že končal prvi razred klasične gimnazije v Gorici,⁸ jeseni istega leta ga najdemo v drugem razredu klasične gimnazije v Ljubljani. Tu se je šolal vse do leta 1854, ko je končal osmi razred in maturiral.⁹

Josip Gorup je torej prve stike z Ljubljano doživljal kot dijak. To so bila leta intenzivnega študija na reformirani gimnaziji, ki je hkrati z drugimi gimnazijami po revolucionarnem letu 1848 postala osemrazredna splošno-izobraževalna šola. Učni jezik v tem času je bila nemščina, čeprav je takratni 17. člen gimnazijskega osnutka določal, da je lahko vsak deželni jezik učni jezik na gimnazijah.¹⁰ Vendar je bilo to določilo v tistem času za Kranjsko tako presenetljivo, da ni bilo prav nikogar, ki bi se postavil za njegovo dosledno uresničitev. V tem času nacionalna zavest še ni bila dovolj razvita, trdno ukoreninjena je bila tudi tradicionalna miselnost, da morajo gimnazije vzgajati latinske govornike, slovenščina pa je le jezik preprostega ljudstva, ki nima nobenih možnosti, da bi postal učni jezik na taki elitni šoli, saj bi z njegovo uporabo ne bili doseženi glavni cilji gimnazije. Kot da ne bi nihče poznal Prešernove vrhunske poezije, ki je za slovenski jezik dokazovala prav nasprotno! Tako je bila slovenščina priznana le kot drugi deželni jezik, ne pa kot materinščina slovenskih dijakov. Do leta 1859 se je celo slovenščina poučevala v nemščini.¹¹ Vse to se je dogajalo kljub temu, da je 19. člen decembrske ustave iz leta 1867 zagotavljal enakopravnost deželnih jezikov.

⁵ Prav tam, str. 42–44.

⁶ Prav tam, str. 45–46.

⁷ Lazarevič-Prinčič, *Zgodovina*, str. 19–20.

⁸ WHYCOMBE – Ohranjeno je priznanje ob zaključku šolskega leta 1847 (Osebni arhiv Alfreda Whycomba Gorupa, Gorupovega pravnuka).

⁹ SI ZAL, LJU 184/1, škatla 65 (arh. enote: 352–356), škatla 102 (arh. enote: 691, 693, 694), škatla 103 (arh. enota 698), škatla 104 (arh. enota 707), škatla 105 (arh. enoti: 716, 719), škatla 106 (arh. enota 720).

¹⁰ Ciperle, *Srednje šole*, str. 145.

¹¹ Prav tam, str. 146–147.

¹ Obstaja celo ponarodela pesmica: "Stoji, stoji Ljubljan'ca, Ljubljan'ca dolga vas..."

² Cankar, *Moje življenje*, str. 38.

³ Fischer, *Izgradnja*, str. 32–35.

⁴ Prav tam, str. 36–39.

Poslopje stare gimnazije in liceja pred potresom, vendar že po postavitvi Vodnikovega spomenika, med letoma 1889 in 1896 (SI ZAL, LJU 342, Fototeka, a. e. A1–407).

Ivan Hribar je na seji ljubljanskega mestnega sveta 31. maja 1882, katere zapisnik je bil prvič napisan v slovenščini, predlagal prošnjo na državni zbor, da se uvede slovenski jezik v srednje šole.¹² Kljub temu je tako stanje z nekaj manjšimi izboljšavami na nižji stopnji gimnazije trajalo več ali manj do leta 1908, ko se je le začelo uvajanje slovenščine kot učnega jezika tudi v višjih razredih gimnazij.¹³

Mladi Josip je v reformirani gimnaziji dobil precej solidno splošno izobrazbo. Predmetnik je spet postal podoben tistemu iz časov Ilirskih provinc, ki so ga uvedli Francozi, a je bil v času Metternichovega absolutizma odpravljen. Latinščini je bilo po novem odvzeto precej učnih ur, predmetnik je poleg verouka, latinščine, grščine, geografije z zgodovino, matematike, naravoslovja in nemščine, vseboval tri nove učne predmete: slovenščino, prirodopis s fiziko in filozofsko propedeutiko.¹⁴ Ocenjevalo se je tudi vedenje, pozornost pri pouku in marljivost.

Josip je sodil ves čas gimnazijskega študija med boljše učence. Ni bil sicer odličen (*Erste Klasse mit Vorzug*), temveč je bil v razredu vedno med prav dobrimi dijaki (*Erste Klasse*), nikdar med slabšimi (*Zweite Klasse*). Vsak dijak je bil uvrščen glede na

celotno število dijakov. V prvem semestru osmega razreda je bil Josip enajsti med dvainštiridesetimi dijaki (prvih osem je bilo odličnih), v drugem semestru pa je bil dvanajsti od štirideset dijakov (odličnih je bilo prvih devet).¹⁵ Klasična gimnazija je imela dve študijski smeri, humanistično in gramatikalno. Josip je bil dijak gramatikalne smeri.

Name und Alter Namen Geburts- Ort	Mutter Geburts- Ort	Mutter Geburts- Ort	P R O F I T						Bemerkung
			1	2	3	4	5	6	
...	1	2	1	1	1	1	...
...	1	1	1	1	1	1	...
...	1	2	3	1	1	1	...

Katalog dijakov 2. razreda gimnazije v šolskem letu 1847/48 – Josip Gorup je naveden kot drugi od zgoraj, bivališče je Alojzijevešče, v opombah je zapisano, da je prišel iz Gorice (SI ZAL, LJU 184/1).

¹² SI ZAL, LJU 488, COD III, št. 33, seja 31. maja 1882.

¹³ Ciperle, Srednje šole, str. 148.

¹⁴ Prav tam, str. 145; izraz 'propedeutika' pomeni 'uvod v študij kake znanosti, vede', torej predmet 'filozofska propedeutika' pomeni v bistvu 'uvod v študij filozofije'.

¹⁵ SI ZAL, LJU 184/1, škatla 105, arh. enoti 719 in 720.

Josipovo vedenje, pozornost pri pouku in marljivost so bili večinoma odlično ocenjeni, drugi predmeti pa zelo dobro. Že takrat je kazal tisto naravno inteligenco in vztrajnost, ki sta mu pomagali, da se je iz preprostega kmečkega fanta razvil v izobraženca, slovenskega rodoljuba in genialnega podjetnika. Gotovo tudi njemu, kot še marsikomu drugemu, ni bilo lahko, ko je s podeželske ljudske šole prišel na elitno gimnazijo s številnimi novimi predmeti. Pravzaprav je zelo zgodaj vstopil v gimnazijo, s trinajstimi leti je bil že v drugem razredu, mnogi sošolci so bili starejši od njega, njihova pripravnica za gimnazijo po ljudski šoli je pač trajala dlje kot njegova. V Gorici se je učil italijanščino in v Ljubljani jo je še nekaj let poslušal kot izbirni predmet.

Josip do petega razreda kot otrok revnih staršev v gimnaziji ni plačeval šolnine, iz kataloga dijakov za šolsko leto 1851/52 je razvidno, da v tem letu ni bil več oproščen plačila.¹⁶ Po očetovi smrti ga je, verjetno tudi zaradi njegovih uspehov v šoli, denarno podprl stric Janez Kalister, ki je bil bogat trgovec in podjetnik v Trstu, z upanjem, da se bo po končanem šolanju pri njem zaposlil. Janez Kalister namreč ni imel otrok in je iskal primerne naslednika za nadaljevanje poslov. Josip je kasneje dokazal, da je še kako vreden tega zaupanja.

Njegovi sošolci, sicer kakšen razred ali dva više oziroma nižje, so bili Janez Trdina (1830–1905), Fran Levstik (1831–1887), Matija Valjavec (1831–1897), Janez Erjavec (1834–1887), Šimon Jenko (1835–1869), Josip Stritar (1836–1923), Valentin Zarnik (1837–1888), Janez Mencinger (1838–1912), sami bodoči velikani naše književnosti in kulture. Večina teh dijakov, vključno z našim Josipom, je stanovala v zavodu Alojzijevisče, ki ga je za 80 revnih in nadarjenih dijakov ustanovil ljubljanski škof Anton Alojzij Wolf (1782–1859). Alojzijevisče (*Collegium Aloysianum*) je sprejelo prve dijake v letu 1846 in jim brezplačno nudilo popolno oskrbo ter pomoč pri učenju.¹⁷

Po znameniti marčni revoluciji v letu 1848 se je narodna zavest v dijaških krogih prebujala hitreje kot pri mnogih odraslih, ki so svoja najboljša leta preživljali v temnih časih Metternichovega absolutizma in zatiranja vsakršne svobodne misli ter so marčno revolucijo in možnost sicer kratkotrajnega svobodnega izražanja gledali kar z začudenjem, celo z odporom. Josip, v času revolucije dijak drugega letnika, se je kalil med temi fanti, znanilci nove dobe za slovenski narod. Gotovo se je družil z njimi in se navdušil za podpiranje osamosvajanja svojih rojakov, kar je v poznejših letih dokazal s konkretno gesto.

Levstik je bil tri leta starejši od Josipa in nesporni voditelj svojih sošolcev ter drugih sostanovalcev v Alojzijevisču. Bil je rodoljub z veliko za-

četnico in domneva, da je s svojo pokončno in brezkompromisno držo vplival na mladega Josipa ter ga vodil v pravo smer, gotovo ni iz trte zvita. Levstik je osmi razred gimnazije končal leto dni pred Josipom in ravno v letu 1854, ko je bil Josip tik pred maturo, so izšle njegove Pesmi. Ljubljanski dijaki so jih navdušeno prebirali, zlasti gojenci Alojzijevisča so bili nadvse ponosni na svojega nekdanjega vodjo, oblast pa je mislila drugače in jih je zaradi 'pohujšljivosti' zaplenila.¹⁸

Čeprav je vladal v Alojzijevisču skoraj samostanski red in stroga katoliška vzgoja, saj je bil zavod v bistvu namenjen bodočim duhovnikom, so se gojenci tam dobro počutili.¹⁹ Vzdušje je bilo dovolj primerno, da so v letu 1854/1855 izdali tri zvezke rokopisnega lista Vaje. Mladi Josip je to leto že delal pri stricu in se učil dobrega poslovanja.

Josip Gorup je v aprilu 1854 dopolnil dvajset let in čez tri mesece je z maturitetnim spričevalom v žepu zapustil Ljubljano, široko izobražen in poln načrtov za bodočnost, hkrati pa spodbujen od svojih sošolcev in prijateljev – cveta bodočih slovenskih književnikov – da se splača boriti za napredek slovenstva, trdno odločen, da bo v življenju uspel in da bo tudi njegov narod imel kaj od njegovega uspeha. Ta obljuba, ki si jo je dal, ko se je Ljubljana izgubljala v daljavi in je bil tudi v mislih vedno bliže Trstu, naslednji prelomnici svojega življenja in delovanja, se je v celoti uresničila. Kajti doslej še ni bilo Slovenca, ki bi bil v svojem življenju tako vsestransko uspešen in bi hkrati toliko od svojega bogastva podaril svojim rojakom v pomoč pri njihovem izobraževanju – to pa je bilo v tistih časih, ko izobzaba še ni bila dostopna vsakomur, najbolj potrebno.

Ljubljana se je Josipu gotovo vtisnila v spomin, saj je tu preživel sedem dijaških let. Vsa ta leta ni hodil po mestu z zaprtimi očmi, videl je njegove dobre in slabe strani ter si jih zapomnil. Njegovi stiki z Ljubljano in pomembnimi ljubljanci v naslednjih letih so bili številni in plodni, vključevali so gospodarsko in narodno-dobrodelno sodelovanje.

Zrela leta Josipa Gorupa – gospodarstvo in politika v Ljubljani

Po prihodu v Trst se je Josip zaposlil pri stricu, napravil nadvse uspešno poslovno kariero, v letu 1862 je bil, komaj osemindvajset let star, že glavni prokurist firme; po stričevi smrti 1864 je z bratrancem Francem Kalistrom prevzel tudi njeno upravljanje. Gospodarske stike z Ljubljano je navezal še med svojim bivanjem v Trstu, ko pa se je v zrelih letih lotil tudi dobrodelnih dejavnosti v Ljub-

¹⁶ SI ZAL, LJU 184/1, škatla 105, arh. enota 354.

¹⁷ ES/16, gesli: ALOJZIJEVIŠČE in WOLF, Anton Alojzij.

¹⁸ Stritar, Levstik (odlomek), str. 27, <http://www.levstik.si/povezuje/levstikova-pot-2004.pdf>.

¹⁹ Prav tam.

ljani, katerih rezultati so se ohranili tudi v današnji čas, je bil že najbogatejši Slovenec s samostojnim podjetjem, stalnim bivališčem na Reki in obkrožen s številno družino.

Znano je, da se je Josip Gorup, v dokumentih običajno imenovan 'veletrgovec' ali 'veleposestnik' iz Trsta oziroma z Reke, ukvarjal s finančnimi, gradbenimi in pomorskimi posli. Ni počival na bogati dediščini, podedovani po stricu Janezu Kalistru, ampak jo je še povečal in oplemenitil.

Josip Gorup in ljubljanski župani do 1896

Ob preučevanju dejavnosti Josipa Gorupa v Ljubljani ne moremo mimo omembe tedanjih ljubljanskih županov, ki so zaznamovali svoj čas in so nekateri z njim tudi uspešno sodelovali. Med letom 1864 in letom Gorupove smrti (1912) se je v Ljubljani zvrstilo sedem županov, ki med seboj skoraj ne bi mogli biti bolj različni – razvrščajo se od najbolj prepričanih nemškutarjev do neizprosni borbe za uveljavitev slovenstva.

Dr. Etbin Henrik Costa (1832–1875), župan od 1864 do 1869²⁰ in dr. Josip Suppan (1828–1902), župan od 1869 do 1871,²¹ sta bila sicer Slovenca, vendar je dr. Costa zaman poskušal dokazati svoje nemško poreklo, Suppan pa je bil od 1866 protislovensko usmerjen. Prav tako se je v Nemca Karla Deschmanna 'spreobrnil' Slovenec Dragotin Dežman (1821–1889). Ta je županoval od 1871 do 1874, v času, ko zasledimo prve Gorupove finančne naložbe v Ljubljani. Študiral je medicino in pravo, ukvarjal se je tudi z naravoslovnimi študijami in arheologijo. Pospeševal je mestno zdravstvo in šolstvo ter dal zgraditi palačo Narodnega muzeja.²²

Zadnji župan, po narodnosti pravi Nemec, je bil Anton Laschan (1811–1897) iz Motnika. Odprl je šolo za dečke na Grabnu in zgradil najmodernejšo klavnico v srednji Evropi. Županoval je od 1874 do 1882 in se je svoji funkciji odpovedal, ko je v mestnem svetu prevladala slovenska večina. Za zasluge pri modernizaciji komunalne uprave je 25. aprila 1882 prejel častno meščanstvo Ljubljane.²³

Sodelovanje Josipa Gorupa z 'nemškimi' župani še ni v celoti preučeno, vendar po vsej verjetnosti niso imeli dosti posluha za sodelovanje z njim, oziroma njemu ni bilo do tega sodelovanja. V letu 1882 se je končno pričelo obdobje slovenskih županov in s prvima dvema, dr. Petrom Grassellijem in Ivanom Hribarjem, je Josip Gorup resnično uspešno sodeloval. Tretji, dr. Ivan Tavčar, je nastopil župa-

novanje v letu Gorupove smrti.²⁴ S pričetkom županovanja Petra Grassellija so se pričeli tudi Gorupovi načrti za človekoljubno pomoč v Ljubljani.

Prvi narodno zavedni slovenski župan je bil torej Peter Grasselli (1841–1933),²⁵ po rodu iz Kranja, ki je županoval od 1882 do 1896 in pri oblasteh na Dunaju dokazoval, da smo Slovenci sposobni samostojnega političnega življenja. V njegovem času se je pričela v mestni upravi uporabljati slovenščina, zgrajen je bil mestni vodovod, dovoljenje za poslovanje je dobila Mestna hranilnica, boj za izključno slovensko poimenovanje ljubljanskih ulic se je zaostрил, vendar še dolgo časa ni bil rešen.²⁶

Zadnji zapisnik seje mestnega odbora, napisan v nemščini, je bil zapisnik izredne seje 29. aprila 1882, na kateri je bil Grasselli izvoljen za župana. Med mestnimi odborniki oziroma svétniki so bili prisotni Ivan Hribar, dr. Valentin Zarnik, dr. Janez Bleiweis in tudi oba bivša župana, Karl Deschmann in Josip Suppan.

Novi župan je pričel delovati zelo energično, saj je bilo treba nadoknaditi marsikaj doslej zamujenega. Že naslednji zapisnik z dne 31. maja je bil napisan v slovenščini. Seja na ta dan je bila pravzaprav zgodovinska, saj je dr. Valentin Zarnik predlagal, da se vpelje slovenski jezik na ljubljanski magistrat. Deschmann je bil proti temu predlogu in pritegnilo mu je šest odbornikov od enaindvajsetih, petnajst pa jih je podprlo Zarnika. Dr. Mosche, ljubljanski odvetnik, je predlagal ustanovitev Mestne hranilnice ljubljanske. Tudi ta predlog je bil sprejet s petnajstimi glasovi. Odbornik Ivan Hribar je predlagal sestavitev prošnje na Državni zbor, da se slovenski jezik vpelje tudi v srednje šole in v vse urade in njegov predlog je bil sprejet s štirinajstimi glasovi.²⁷

V nadaljevanju seje 3. junija 1882 je Hribar utemeljil svoj predlog z navedbo 19. člena ustavnega zakona iz 21. decembra 1867, ki med temeljnimi pravicami državljanov opredeljuje tudi enakost vseh jezikov v učilnicah, uradih in javnem življenju. Poudaril je tudi, da skoraj en in pol milijona Slovencev ne uživa te enakopravnosti, čeprav je celo minister za pravosodje v naredbi iz 18. aprila 1882 št. 20503 moral priznati, da je slovenski jezik popolnoma sposoben za rabo pred sodnijami.²⁸

Na seji 4. julija 1882 so s štirinajstimi glasovi potrdili prošnjo Deželnemu šolskemu svetu, da naj bo v vseh ljudskih šolah učni jezik za vse predmete slovenščina, nemščina naj se začne poučevati v 3. razredu.²⁹

²⁰ Anžič, Ljubljanski župani, str. 120; ES/2–geslo: COSTA, Etbin Henrik.

²¹ Anžič, Ljubljanski župani, str. 121; ES/12–geslo: SUPPAN, Jožef.

²² Anžič, Ljubljanski župani, str. 122; ES/2–geslo: DEŽMAN, Dragotin.

²³ Anžič, Ljubljanski župani, str. 123.

²⁴ ES/13–geslo: TAVČAR, Ivan.

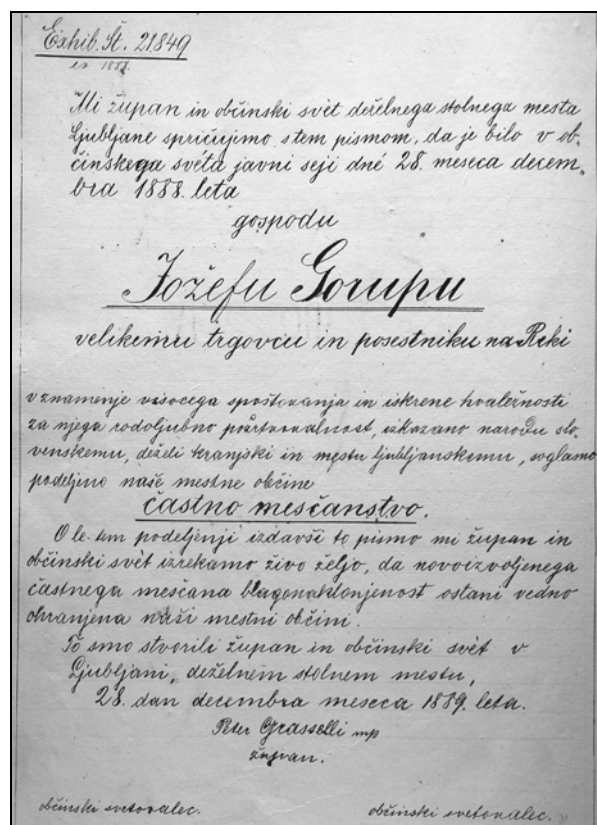
²⁵ Anžič, Ljubljanski župani, str. 124–125; ES/3, geslo: GRASSELLI, Peter.

²⁶ Valenčič, Ljubljanske ulice, str. 75–107.

²⁷ SI ZAL, LJU 488, COD III, št. 33, seja 31. maja 1882; glej tudi op. 12.

²⁸ Prav tam, seja 3. junija 1882.

²⁹ Prav tam, seja 4. julija 1882.

Zapis o podelitvi častnega meščanstva Josipu Gorupu dne 28. decembra 1888 (SI ZAL, LJU 488, COD XXIII, št. 35).

Na seji 27. oktobra 1882 je Hribar navedel podatke o zadnjem ljudskem štetju, ki je bilo v letu 1880 in po katerem uporablja slovenski jezik 18.845 prebivalcev Ljubljane, le 5.658 jih uporablja nemški jezik. Predlagal je, da postane slovenščina s 1. januarjem 1883 izključno uradni jezik v vseh uradih, izjema je le vojaška oblast, kjer se zahteva enoten jezik po vsej državi.³⁰

Josip Gorup je na Reki budno spremljal ta dogajanja v Ljubljani, saj jih je imel priložnost preučiti v slovenskih časopisih, ki jih je prejemal, in ni čudno, da se je v tem času njegovo zanimanje za delovanje v Ljubljani povečalo. Pričel je s človekoljubnimi dejavnostmi in rezultat tega je bil, da je v nekaj letih, še v času Grassellijevega županovanja, postal častni meščan mesta Ljubljane. Na seji mestnega sveta 28. decembra 1888 je župan Grasselli naznanil, da je poslal deželni odbor Kranjske prepis ponudbe Josipa Gorupa o nakupu deželne bolnice in nadaljeval: "Ponudba Gorupova je prvi korak, ki bode pričetek k razcvitu našega mesta". Gorup je s to ponudbo namreč omogočil, da se deželna bolnišnica umakne z dotedanje lokacije na Ajdovščini, za katero je župan izrazil upanje, da bo postala najlepši del Ljub-

ljane. Župan je tudi naznanil, da je Gorup založil veliko vsoto za ustanove (sklad) za bodočo višjo deklušo šolo. Mestni odborniki so se mu hoteli oddolžiti za to 'velikansko darilo' in so soglasno sprejeli županov predlog, da ga prištejejo k svojim meščanom in mu podelijo častno meščanstvo.³¹

V knjigo ljubljanskih meščanov je bil Josip Gorup vpisan z navedbo seje, na kateri je bila ta odločitev soglasno sprejeta, s primerno hvalo in s priporočilom, da jim bo novi častni meščan ostal vedno naklonjen. Pisar je zaradi raztresenosti ali česa drugega datum na listini spodaj postavil kar v naslednje leto, zapisal je namreč 28. decembra 1889!³² Ni preveč verjetno, da bi bila listina napisana šele leto dni kasneje, saj se datuma v drugih zapisih v tej knjigi ne razlikujeta.

Peter Grasselli, ki je kot župan nedvomno oral ledino na področju prizadevanj za uporabo slovenščine, je prejel častno meščanstvo Ljubljane šele 13. junija 1930 pri starosti devetinosemdeset let!³³ Seveda je k imenovanju Gorupa za častnega meščana v prvi vrsti prispevala njegova velikodušna denarna pomoč mestu Ljubljani in deželi Kranjski.

Josip Gorup in ljubljanski župan Ivan Hribar (1896–1910)

Sodelovanje Josipa Gorupa z Ivanom Hribarjem (1851–1941)³⁴ se je pričelo dosti prej, preden je Hribar postal eden najuspešnejših ljubljanskih županov. Hribar se je namreč po končani nižji gimnaziji zaposlil v banki in tako sta se spoznala predvsem na poslovnem področju. Njuno sodelovanje je bilo zanimivo, iz njune korespondence je razvidno, da je bil Gorup zelo odkritosrčen in se ni branil ostrih in pikrih besed, kadar je zagovarjal svoja stališča.

Hribar je na bančnem področju hitro napredoval in je že v letu 1876, star komaj petindvajset let, prevzel generalno zastopstvo podružnice češke banke Slavija v Ljubljani, kjer je imel največje zavarovanje prav Josip Gorup.³⁵ Obenem je napredoval tudi kot politik in rodoljub in tudi na tem področju sta se gospoda kar dobro ujemala. To je bila zanimiva naveza, izhajajoča iz skrbi za izobrazbo Slovencev in slovenski jezik, čeprav sta bila po letih skoraj za generacijo vsaksebi, po formalni izobrazbi pa ga je Gorup prekašal. Rezultat njunega sodelovanja je bilo v letu 1886 v Ljubljani ustanovljeno podporno društvo Radogoj, ki mu je pravila napisal Hribar, denar pa so prvi prispevali Gorup (5.000 goldi-

31 SI ZAL, LJU 488, COD III, št. 39, seja 28. decembra 1888.

32 SI ZAL, LJU 488, COD XXIII, št. 35.

33 Anžič, Ljubljanski župani, str. 125.

34 Anžič, Ljubljanski župani, str. 126–127; ES/4, geslo: HRIBAR, Ivan.

35 Hribar, Spomini, str. 173.

30 Prav tam, seja 27. oktobra 1882.

Stavba stare gimnazije in liceja, poškodovana v velikem ljubljanskem potresu v letu 1895. V letu 1903 so jo podrli, na njenem mestu stoji ljubljanski živilski trg (ZAL, SI ZAL LJU 342, Fototeka, a. e. A1-353).

narjev), njegov bratranec Franc Kalister iz Trsta (2.500 goldinarjev) in hrvaški škof Strossmayer (600 goldinarjev).³⁶ Hribar je v letu 1888 tudi priporočil Gorupu nakup posestva deželne bolnišnice v Ljubljani.³⁷

Ni presenetljivo, da se je Gorup v mladih letih zanimal tudi za politiko, saj je bil povsod tam, kjer je sodil, da lahko koristi svojemu narodu. Tudi njegovo zanimanje za politiko je povezano z Ivanom Hribarjem. Na Hribarjevo priporočilo je namreč v letu 1888 na volitvah v deželni zbor Kranjske kandidiral za poslanca v mestno kurijo za okraj Postojna in bil izvoljen, vendar je v letu 1891 s te funkcije odstopil, saj mu obnašanje poslancev ni bilo po volji. Že pred tem se je v pismu Hribarju jezil, češ da deželni zbor ne sme špekulirati z državnim premoženjem, pač pa mora z njim *'dobro in varčno gospodariti'*.³⁸ Razjezilo ga je tudi, da je njegov in Hribarjev predlog o ustanovitvi slovenske deželne hipotekarne banke pri deželnem zboru naletel na popolno nerazumevanje.³⁹ V vsakem primeru je prišel na dan njegov čut za dobro gospodarjenje in v takem okolju res ni mogel ostati.

V začetku leta 1891 je Hribar *'privatno'* vprašal Gorupa, ali bi (spet) hotel kandidirati za poslanca za Notranjsko, a mu je ta prav tako *'privatno'* od-

govoril, da ne misli prevzeti nobene kandidature, saj je prestar in ima *'drugega opravila preveč'*. Verjetno je držalo bolj tisto drugo, saj je bil Gorup pri sedemindesetih letih še čvrst, zdrav in predvsem mentalno še vedno poslovni genij. Svoje stališče o tem, da ne bo prevzel nobene kandidature, je trdno ponovil v naslednjem pismu, obenem pa spet pripomnil, da je on sam že prestar in ima *'pretrden hrbet, da bi se klanjal in glasoval proti svojemu prepričanju'*.⁴⁰

Minilo je nekaj let in v noči od 14. na 15. april 1895 je Ljubljano doletel uničujoč potres, ki je porušil vse, kar ni bilo dovolj trdno zgrajeno in hkrati povzročil preporod Ljubljane predvsem v gradbenem smislu. K modernizaciji Ljubljane je bistveno prispeval Ivan Hribar, ki je bil v letu po potresu izvoljen za ljubljanskega župana. Hribar in Gorup sta ostala tako rekoč prijatelja še naprej in njuno sodelovanje je prineslo Ljubljani nedvomne koristi. Čestitka, ki jo je Gorup poslal Hribarju ob izvolitvi, je bila iskrena in je izražala veselje *'vseh rodoljubov slovenskih'*.⁴¹

Gorup je Hribarja tudi moralno podpiral, kar je razvidno iz njegovega pisma iz leta 1897, kjer je jasno pokazal, kakšno mnenje ima o takratni politiki, ob priložnosti, ko jo je Hribarju *'zagodel'* Slovenski narod, ker se ta z njim v nečem ni strinjal: *'Prav čudno se mi zdi, da si upa kdo ljubljanskemu županu v našem Slovenskem narodu predale zapirati,*

³⁶ Prav tam, str. 176 (v ARS je v Registru društev pod št. 531 navedeno društvo 'Radogoi in Laibach', dokumentacija pa manjka – op. LS).

³⁷ Prav tam, str. 173–177.

³⁸ NUK, Ms 1411, pismo 29. 11. 1889.

³⁹ Prav tam; Hribar, Spomini, str. 177–178.

⁴⁰ NUK, Ms 1411, pismi 30. 1. 1891, 10. 9. 1891.

⁴¹ NUK, Ms 1411, pismo 9. 5. 1896.

*akoravno je eventualno drugega mnenja – kam bomo prišli s tako eksotično politiko!*⁴²

Gorup je tudi v začetku novega stoletja, star sedemdeset let, še vedno skrbno spremljal, kaj se dogaja v Ljubljani, saj je čestital Hribarju k jubileju 25-letnega generalnega zastopstva Banke Slavije in mu zaželel, da bi lahko še dolgo vrsto let deloval s takim uspehom za Slavijo, za Ljubljano in za 'naš mili narod'.⁴³

Josip Gorup naj bi bil častni občan oziroma meščan več kot petdesetih občin na Kranjskem, po Hribarjevih trditvah ravno zaradi svoje finančne podpore za ustanovitev višje dekliske šole, saj so to šolo obiskovale deklice z vsega slovenskega ozemlja.⁴⁴ V času Hribarjevega županovanja je Josip Gorup v letu 1903 dobil tudi plemiški naslov in postal je vitez Slavinjski. Okoliščine tega imenovanja je Hribar zelo podrobno opisal.⁴⁵ Ivan Hribar je še kot mestni svetnik postal častni meščan Ljubljane 29. junija 1890, predvsem zaradi svojih zaslug pri izgradnji in upravljanju mestnega vodovoda. Pri vpisu v knjigo častnih meščanov se pisar pri navedbi datuma tokrat ni zmotil.⁴⁶

Gorupove naložbe na področju bančništva in zavarovalništva v Ljubljani

Hitrejši razvoj gospodarstva v 19. stoletju je oviralo zlasti pomanjkanje kapitala. Zato so bili nujno potrebni finančni posredniki – predvsem domače splošne banke, da bi z zadostnimi sredstvi pomagale prestrukturirati gospodarstvo, ki se je na Kranjskem v 19. stoletju dejansko pričelo razvijati. Vendar so v Ljubljani vse 19. stoletje prevladovali hranilnice, npr. v letu 1820 ustanovljena Kranjska hranilnica, ki je poslovala vse do leta 1947,⁴⁷ in kreditne zadruge,⁴⁸ ki so spodbujale predvsem varčevanje, sredstva za kreditiranje pa niso bila zadostna za znatnejši razmah gospodarstva.

Ljubljanska kreditna banka, ki je bila prva v celoti slovenska banka, je bila kot delniška družba ustanovljena šele v letu 1900.⁴⁹ Vsi poskusi ustanovitve oziroma uspešnega delovanja slovenske splošne banke so se do tega leta več ali manj izjalovili.

Na področju bančništva sta bila v drugi polovici 19. stoletja zelo razvita Trst in Reka in ni presenetljivo, da je Josip Gorup tja usmeril težišče svojega poslovanja. V Ljubljani ga zasledimo le v enem

primeru, ob poskusu ustanovitve Ljubljanske občne banke v letu 1872, pa še ta ni uspel.

Že v letu 1867, torej v času gospodarske konjunktore v Avstriji, je skupina ljubljanskih trgovcev pod vodstvom Leopolda Bürgerja dobila dovoljenje za ustanovitev bančne delniške družbe pod imenom Ljubljanska obrtna banka. Ustanoviteljski občni zbor je bil 5. oktobra 1867, poslovati je začela 1. januarja 1868, v trgovinski register je bila vpisana 28. januarja 1868. Banka je pričela poslovati z vplačanim kapitalom 50.000 goldinarjev in je bila precej uspešna do leta 1872, ko se je v Ljubljani z ugodnejšimi pogoji za stranke pojavila podružnica Štajerske eskomptne banke iz Gradca. Delničarji Ljubljanske obrtne banke so se ustrašili in enostavno kratkovidno sklenili, da svojo banko likvidirajo, čeprav to ni bilo nujno, posle pa je delno prevzela prodornejša konkurentka. Likvidacija banke je bila končana 14. julija 1874.⁵⁰

Že naslednje leto se je v Avstriji pričela gospodarska kriza in banka s Štajerske je kmalu občutila posledice svoje prehitre ekspanzije, zato je začela zapirati svoje podružnice. Ljubljanska podružnica je bila zaprta v letu 1876. Njene posle je prevzela Kranjska eskomptna družba, katere pobudnik je bil bogat poslovnež Martin Hočevnar iz Krškega s sodružbeniki, večinoma trgovci iz Ljubljane. Po več popravkih v letu 1875 predlaganega statuta je notranje ministrstvo na Dunaju končno dalo dovoljenje za ustanovitev družbe. Ustanovni občni zbor je bil 17. junija 1876 in družba je pričela poslovati prvega julija istega leta. Banka je z glavnico 150.000 goldinarjev uspešno poslovala vse do leta 1884, ko je zaradi spleta neugodnih okoliščin, splošne krize v Avstriji in premajhne razpršenosti posojil, zašla v težave, čez štiri leta je bila zaključena njena likvidacija, izbrisana je bila 15. decembra 1888.⁵¹

V času od likvidacije Kranjske eskomptne družbe do leta 1900 ni bilo v Ljubljani nobene delniške banke v slovenskem lastništvu, obstajale so le podružnice avstrijskih bank izven slovenskega ozemlja, iz Francije in Češke.

Posebno odmeven je bil poskus ustanovitve Ljubljanske občne banke v letih 1872–1873, kjer je v krogu slovensko opredeljenih poslovnežev sodeloval tudi Josip Gorup.⁵² V upanju, da bo končno nastala prava slovenska banka kot protiutež podružnici Štajerske eskomptne banke v Ljubljani, se je pri vseh aktivnostih zelo trudil. Podpisan je bil na lepaku, ki ga je 28. aprila 1872 pripravil skupaj z dr. Janezom Bleiweisom, pravnikom Valentinom Kris-

⁴² NUK, Ms 1411, pismo 27. 4. 1897.

⁴³ NUK, Ms 1411, pismo 1. 6. 1901.

⁴⁴ Hribar, Spomini, str. 177.

⁴⁵ Prav tam, str. 178–182.

⁴⁶ SI ZAL, LJU 488, COD XXIII, št. 35.

⁴⁷ SI ZAL, LJU 176, Kranjska hranilnica Ljubljana; Lazarevič-Prinčič, Zgodovina, str. 23–26.

⁴⁸ Lazarevič-Prinčič, Zgodovina, str. 26–30.

⁴⁹ SI ZAL, LJU 88, škatla 190 (Ljubljanska kreditna banka); Imenik družbenih tvrdk, B–I–42.

⁵⁰ SI ZAL, LJU 88, Imenik družbenih tvrdk, Druž–I–33; Lazarevič-Prinčič, Zgodovina, str. 30–31; Valenčič, Delniške družbe, str. 53; Potočnik, Iz zgodovine, str. 117.

⁵¹ ARS, AS 33, škatla 25–konvolut 51; ZAL, SI ZAL, LJU 488, Imenik družbenih tvrdk, Druž–I–72; Lazarevič-Prinčič, Zgodovina, str. 32–34.

⁵² Granda, Poskus organiziranja, str. 47–52.

perjem, Ivanom Vilharjem in Petrom Grassellijem, in s katerim so bili nekateri Slovenci povabljeni k razgovoru o ustanovitvi banke. Razgovor je bil 5. maja 1872 v ljubljanski čitalnici.⁵³ Zbralo se je nad trideset slovenskih rodoljubov, tudi s Štajerske in Gorenjske, ki so z velikim optimizmom pričeli z aktivnostmi za ustanovitev banke. Družba naj bi imela 2 milijona goldinarjev osnovnega kapitala in bi izdala 10.000 delnic po 200 goldinarjev. Že na ustanovnem sestanku je 25 prisotnih podpisalo 353 delnic v znesku 70.600 goldinarjev, kar je razvidno iz seznama delničarjev. Večinoma so podpisali od 5 do 25 delnic, Gorup pa jih je podpisal kar 100!⁵⁴ Iz tega je razvidno, kako močno si je želel, da bi Slovenci končno imeli svojo splošno banko. V začetku julija je prevzel garancijo za vse še nepodpisane delnice banke. Imenovan je bil tudi v odbor za pripravo pravil banke in za aktivnosti v zvezi s pridobitvijo dovoljenja. Zaradi namernega počasnega ukrepanja deželne vlade in ministrstva na Dunaju se je zadeva zavlekla, nato pa je vse upe na ustanovitev banke pokopala še borzna kriza spomladi 1873 in rezultat je bil, da banka ni dobila dovoljenja za ustanovitev.⁵⁵

Iz ohranjenih dokumentov ni razvidno, da bi Gorup še vpisoval delnice pri kateri koli bančni ustanovi v tem času, vendar je iz njegovih pisem Ivanu Hribarju jasno razvidno, da je vsa dogajanja v Ljubljani budno spremljal. Večkrat je omenil nujnost ustanovitve hipotekarne banke, ob novici, da je dobila Mestna hranilnica v Ljubljani 'zeleno luč', je spodbudil Hribarja k njenemu 'oživotvorjenju' in hkrati navedel splošno znano nejevoljo Ljubljancanov nad politiki, ki imajo 'mnogo fraz, a malo efekta'.⁵⁶

Kot eden takih prvih korakov se mu je zdela upravičena ustanovitev hipotekarne banke za Kranjsko, 'ker se bodo hipotekarna dolžna pisma po 4% obresti skoraj al pari lahko oddajala'. Ostro pa je nasprotoval razširitvi delokroga hipotekarne banke na jugoslovanske dežele na Ogrskem – ni želel iskati kapitala v frankih, saj je že obstajala 'hranilnica kranjska in mestna ljubljanska'. Tu je spet prišel do izraza njegov poslovni genij in čut za dobro poslovanje – strogo je namreč okrcal deželni zbor, ki hoče z deželnim premoženjem špekulirati, čeprav je njegova dolžnost, da z njim dobro in varčno gospodari.⁵⁷

Pri ustanovitvi Ljubljanske kreditne banke v letu 1900 Josip Gorup ni bil več osebno prisoten, vendar smemo trditi, da je tudi ta banka nastala pod njegovim posrednim vplivom. Znano je, da je bil

najbolj zaslužen za ustanovitev Ljubljanske kreditne banke tedanji ljubljanski župan Ivan Hribar, Gorupov dober prijatelj in somišljenik v poslovnih zadevah. Gorup je bil star šestinšestdeset let in bančno tradicijo je nadaljeval njegov najstarejši sin Kornelij (1868–1952), ki je bil bankir in veletrgovec v Trstu. Kornelij – vpisal je 25 delnic – je bil med ustanovitelji, delničar in član upravnega odbora Ljubljanske kreditne banke. Načelnik konzorcija za ustanovitev banke je bil Ivan Hribar, člana konzorcija sta bila Kornelij Gorup in advokat dr. Ivan Tavčar.⁵⁸

Kljub začetnem nezaupanju vlagateljev in gospodarstva – spomin na žalostni konec Kranjske eskomptne banke je bil še kako živ – je banka po Hribarjevi zaslugi, saj jo je poslovno povezal z Živnostensko banko iz Prage, poslovala uspešno in odprla precej podružnic na slovenskem ozemlju in izven njega.⁵⁹

Jadransko banko so v letu 1905 ustanovili Slovenci v Trstu s sodelovanjem Ljubljanske kreditne banke, s sorazmerno majhno začetno glavnico en milijon kron. Ta je v letu 1909 v Ljubljani pridobila podružnico s prevzemom Trgovsko-obrtne banke, ustanovljene v letu 1907. Ta podružnica je bila po obsegu poslovanja vrsto let največja banka v Ljubljani in je izšolala veliko število uradnikov.⁶⁰ Pri Jadranski banki je imel Josip Gorup zajeten kupček delnic, kar je razvidno tudi iz razdelitve njegove zapuščine med dediče v letih 1912–15.⁶¹

Zavarovalništvo je gospodarska panoga, ki vselej prinaša znatne dobičke, do konca druge tretjine 19. stoletja pa so bile tuje vse zavarovalne družbe, ki so delovale na slovenskem ozemlju in dobički so odtekali v tujino. Eden prvih poskusov ustanovitve zavarovalnice je bilo spet leto 1872, ko je bila 27. julija v trgovinski register vpisana Prva občna zavarovalna banka Slovenija, kot prva delniška družba, ki je imela poleg nemškega tudi slovenski naziv. V začetku maja 1873 je bil izdan Imenik delničarjev, ki jih je bilo več kot tisoč iz vseh slovenskih in drugih dežel Avstro-Ogrske. Med njimi ne najdemo Josipa Gorupa. Ni ga niti v kasnejšem, dopolnjenem imeniku, kar je pravzaprav presenetljivo, saj bi bilo pričakovati, da bo sodeloval pri tem slovenskem podvigu.⁶² Morda so ga priprave na Ljubljansko občno banko, ki so ravno v tem času potekale v Ljubljani, poleg niza drugih aktivnosti v Trstu, od tega odvrnile. Lahko, da je bil vzrok tudi nezaupanje v uspešno vodenje zavarovalniških po-

⁵³ Granda, Poskus organiziranja, str. 49; Drnovšek, Zapuščina, str. 415–417.

⁵⁴ Granda, Poskus organiziranja, str. 50; Drnovšek, Zapuščina, str. 418.

⁵⁵ Granda, Poskus organiziranja, str. 51–52.

⁵⁶ NUK, Ms 1411, pismo 12. 3. 1889.

⁵⁷ Glej op. 38.

⁵⁸ SI ZAL, LJU 88, škatla 190–Notarski zapis z dne 20. 8. 1900.

⁵⁹ SI ZAL, LJU 88, škatla 190; Imenik družbenih tvrdk, B–I–42; Lazarevič–Prinčič, Zgodovina, str. 36.

⁶⁰ Lazarevič–Prinčič, Zgodovina, str. 38; Potočnik, Iz zgodovine, str. 242.

⁶¹ DAR, PR3, III–36/1912, kutija 283.

⁶² NUK, Ms 1201; Valenčič, Delniške družbe, str. 57.

Pogled na hotel Evropa, kjer je bilo v začetku uredništvo Slovenskega naroda. Na desni hiša Ivana Hribarja z razgibanim pročeljem, zgrajena v letu 1903 (SI ZAL, LJU 342, Fototeka, a. e. G2-020-015).

slov, kar se je kasneje tudi uresničilo. Josip Gorup je imel namreč vedno pravi občutek za posle.

Vodstvo zavarovalne banke dejansko ni bilo strokovno usposobljeno za vodenje take družbe in konkurenca, zlasti avstrijska, je kmalu naredila svoje – zavarovalnica je zašla v izgubo in v letu 1886 je bila likvidirana.⁶³ Izgube so bile precej boleče in ni čudno, da so prebivalci Kranjske odslej še raje zaupali že preizkušenim hranilnicam in posojilnicam.

Josip Gorup je bil tudi med dvanajstimi poverjeniki Slavije, vzajemno-zavarovalne praške banke v Ljubljani. Namen te banke s centralo v Pragi je bil združitev vseh slovanskih narodov na področju zavarovalnega bančništva. Vodstvo banke je sklenilo, da na slovenskem ozemlju imenuje poverjenike, ki mu bodo svetovali glede razširitve bančne dejavnosti v slovenskem prostoru, ga svarile pred tveganji in odločale, v katere dobrodelne namene naj se podari del čistega dobička, kot je bila tedaj navada.⁶⁴ V januarju 1871 so Petra Grassellija povabili k sodelovanju in mu poslali seznam poverjenikov oz. članov 'pregledovalnega odbora'. Na prvem mestu v seznamu je bil naveden 'Josip Gorjup, véliki trgovec v Trstu'.⁶⁵

Naložbe v druge delniške družbe v Ljubljani

Po vsem videzu je Josip Gorup pričel s konkretnimi naložbami v Ljubljani v letu 1872. V tem

letu je bil naveden med delničarji Narodne tiskarne. Pri ustanovitvi Kranjske industrijske družbe tri leta prej, 16. julija 1869, Gorup še ni sodeloval, v letu 1900 pa je pri ustanovitvi Ljubljanske kreditne banke sodeloval že njegov sin Kornelij. Upravičeno lahko sklepamo, da se gospodarski stiki Josipa Gorupa z Ljubljano raztezajo na dobo nekako četrto stoletja.

Narodna tiskarna v Ljubljani je bila druga delniška družba, ki so jo v začetku sedemdesetih let 19. stoletja ustanovili Slovenci. Pobuda za ustanovitev je prišla iz takratne Spodnje Štajerske z namenom, da se postavi gospodarska podlaga za izdajanje in tiskanje časopisa Slovenski narod, ki je izhajal v Mariboru. Družba v bistvu ni bila ustanovljena za pridobivanje dobička, njena glavna naloga je bila tiskanje slovenskega političnega časopisa in drugih publikacij.⁶⁶ V Ljubljani je pri pripravljalnih delih za ustanovitev tiskarne v letu 1871 sodeloval Peter Grasselli, ki je bil njen tajnik in blagajnik, kasneje tudi ravnatelj. Bil je tudi urednik in pisec člankov v Slovenskem narodu.⁶⁷

Narodna tiskarna v Ljubljani je pripravila pravila, ki jih je potrdila kranjska deželna vlada 21. julija 1872. Družba je bila vpisana v trgovinski register 1. februarja 1873 z osnovno glavnico 50.000 goldinarjev in je bila razdeljena na 500 imenskih delnic po 100 goldinarjev. V predlogu za člane upravnega odbora družbe 17. januarja 1873 so bili

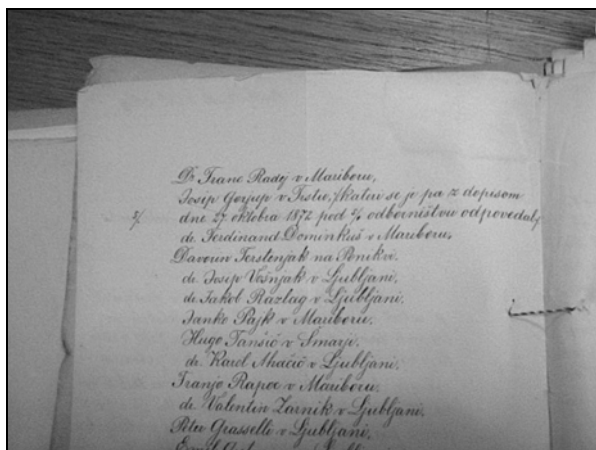
⁶³ Granda, Josip Gorup, str. 335; Valenčič, Delniške družbe, str. 57–60; NUK, MS 1201.

⁶⁴ Drnovšek, Zapuščina, str. 272, pismo z dne 16. 1. 1871.

⁶⁵ Prav tam, str. 273, pismo z dne 21. 1. 1871.

⁶⁶ Valenčič, delniške družbe, str. 61; SI ZAL, LJU 88, škatla 213, Imenik družbenih tvrdk, B–I–71.

⁶⁷ Drnovšek, Zapuščina, str. 6.

Stran predloga za člane upravnega odbora Narodne tiskarne z dne 17. januarja 1873, kjer je ob Gorupovem imenu zapisano, da se je odborništvu odpovedal (SI ZAL, LJU 88, škatla 213).

znani narodnjaki, med njimi Josip Vošnjak, Valentin Zarnik, Peter Grasselli in Josip Gorup, slednji z opombo, da se je 27. 10. 1872 odborništvu odpovedal. Morda mu je bilo odveč, da bi v tem času hodil na seje še v Ljubljano, saj je bil že v Trstu zaposlen čez glavo.⁶⁸ Tudi v pismu Ivanu Hribarju, sestavljenem štirinajst let kasneje, je naznanil, da je akcije Narodne tiskarne za izredni občni zbor že poslal v Ljubljano in bo prišel tja, 'če bo le utegnil'.⁶⁹ Pa ga najbrž ni bilo.

Josip Gorup je pri Narodni tiskarni vpisal 220 delnic (22.000 goldinarjev), kar je pomenilo več kot štirideset odstotkov celotnega osnovnega kapitala. Nedvomno si je to lahko privoščil, vendar je tudi dobro vedel, kolikšna je cena delnic na trgu. To so vedeli tudi njegovi sodružbeniki in so njegove reakcije tudi malce ironično komentirali, če so le imeli priložnost.

Primer takega komentarja je pismo Petra Grasselija ljubljanskemu odvetniku dr. Ahačiču in delničarju družbe, v katerem odgovarja na obtožbe članov upravnega sveta, da si je dal izplačati preveč denarja za svoje delo pri tiskarni ter za službeno pot v Maribor in na Dunaj, in to kljub temu, da je tiskarna v finančnih težavah. Na zahtevo Ahačiča, da vrne družbi 1.000 goldinarjev, je Grasselli dokazoval, da je vse zneske zaslužil in prosil, da bi vrnil le 750 goldinarjev. Omenil je, da bi dal denar takoj, če bi ga le imel. Naj ne mislijo, da 'nerga' zaradi par sto goldinarjev. Tu je dal za primer gospoda Gorupa iz Trsta, ki je svojčas prevzel dodatnih 5 delnic Narodne tiskarne pod pogojem, da se mu pri plačilu teh delnic upoštevajo izravnalne obresti za prejšnjih 10 delnic, ki jih je kupil pred znižanjem njihove

cene. Te obresti so znašale vsega skupaj 17 goldinarjev in nekaj krajcarjev! Grasselli se je branil, češ če še tak milijonar nima zadržkov, da zaradi 17 goldinarjev hrup zganja, naj mu ne štejejo za zlo, da želi on, ki ni noben milijonar, čim več rešiti od vsote, ki jo je bil po njegovem pošteno zaslužil. Grasselliju ni to dokazovanje nič pomagalo – povrniti je moral celotno vsoto!⁷⁰

Zgornja epizoda kaže na to, da je bil Gorup dejansko človek, ki pri poslih ni poznal nobene romantike in popuščanja – vedno je zahteval, kar mu je pripadalo, po drugi strani pa mu ni bilo žal darovati sto tisoče goldinarjev za dober namen.

V Gorupovi zapuščini v letu 1912 delnice Narodne tiskarne niso navedene, kar pomeni, da jih je že prej prodal oziroma razdelil med bodoče dediče.⁷¹

Kranjska stavbna družba je bila naslednji temelj v začetku odlične ideje slovenske narodne družbe, ki je v naslednjih letih obveljala za nemško. Namen družbe je bilo pridobivanje in parceliranje zemljišč, prezidavanje in dajanje v najem ter prodaja stavb, opravljanje gradbenih del in trgovina z gradbenim materialom.⁷²

Dne 10. maja 1873 je bila ustanovna skupščina nove družbe, ki je bila vpisana v trgovinski register pri deželnem gospodarskem sodišču 3. junija 1873. Po pravilih družbe je bila predvidena izdaja 30.000 imetniških delnic po 100 goldinarjev, v začetku so jih nameravali izdati 5.000. Josip Gorup je podpisal 250 delnic, kasneje pa še 50, tako da jih je imel za 30.000 goldinarjev, kar je bil med posameznimi delničarji najvišji znesek. Josip Gorup je bil tudi član prvega upravnega sveta družbe.

Uspešno podpisovanje delnic je prekinila borzna kriza na Dunaju, ki je bila med drugim tudi povod, da Ljubljanska občna banka ni dobila dovoljenja za ustanovitev in na izredni skupščini družbe 7. januarja 1874 je bilo sklenjeno, da se število delnic zmanjša za polovico, po potresu v letu 1895 pa so delniško glavnico zaradi večjih potreb spet povečali. Zaradi dejstva, da v nekaj letih v upravnem svetu ni bilo več Slovencev, se je o tej družbi govorilo le še, da je nemška. Vseeno je bila družba največje gradbeno podjetje v Ljubljani in je zgradila vrsto pomembnih stavb, med njimi stavbo Narodnega muzeja, vladno palačo, Filipov dvorec in Kresijo. Po prvi svetovni vojni jo je nasledila Stavbna družba d.d.⁷³

V Gorupovi zapuščini je ostalo še toliko delnic Kranjske stavbne družbe, da jih je vsak od štirinajstih dedičev prejel dvajset, razen prvorojenca Kornelija, ki jih je prejel štirideset.⁷⁴

⁷⁰ Drnovšek, Zapuščina, str. 31–35, pismo 14. 12. 1874.

⁷¹ DAR, PR3, III–36/1912, kutija 283.

⁷² Valencič, Delniške družbe, str. 61–62; SI ZAL, LJU 88, škatla 191; Imenik družbenih tvrdk, RG–B–I–57.

⁷³ ES/5–geslo: KRANJSKA STAVBINSKA DRUŽBA.

⁷⁴ DAR, PR3, III–36/1912, kutija 283.

⁶⁸ SI ZAL, LJU 88, škatla 213.

⁶⁹ NUK, Ms 1411, pismo 23. 10. 1887.

Mnogo je dokazov, da se je Gorup zelo vzemal za pospeševanje narodnega gospodarstva in ideje so se rojevale in kresale seveda največ v Ljubljani, čeprav so bila precej dejavna tudi druga slovenska mesta, med njimi Maribor, Celje, Gorica, Kranj. Pogosto je premišljeval, kako naj se Slovenci tudi gospodarsko osamosvojijo od nemškega in drugih vplivov, in je bil pripravljen pomagati z velikimi sredstvi, vendar ne za vsako ceno, saj je bil podjetnik od glave do pete. Nikoli se ni lotil poslov – narodnjak gor ali dol – ki bi lahko resno ogrozili njegov gmotni položaj.

Gorupove nepremičnine v Ljubljani

Gorup je v skladu s pogosto navado premožnih ljudi vlagal tudi v nepremičnine. Že njegov stric Janez Kalister je bil lastnik več hiš v Ljubljani. V letu 1848 je bil Janez Kalister lastnik hiše v Gradišču 13. V letu 1854 je bil lastnik te hiše Matija Kušar. V letu 1853 je bil Kalister solastnik hiše Gornje Gradišče 21, drugi lastnik je bil Janez Košir, kasneje v istem letu je bil Janez Košir lastnik celotne hiše. V letu 1853 je bil Kalister tudi lastnik hiše Gornje Gradišče 20, v letu 1860 pa je kot lastnik zapisan Matija Kušar.⁷⁵

Janez Kalister je bil v letu 1849 tudi lastnik 'posestva' ob Tržaški cesti, ki sta ga 1869 podedovala Josip Gorup in Franc Kalister, v letu 1872 je postal Josip Gorup edini lastnik posestva. V letu 1877 je bil ta del Tržaške ceste preimenovan v Rimsko cesto in na tem mestu je Gorup po potresu zgradil lepe monumentalne hiše, ki stojijo še danes. Njegove hiše so bile velike, trinadstropne in so se precej razlikovale od starinskih, pretežno enonadstropnih hiš v starodavnem Gradišču.

Na seji ljubljanskega mestnega sveta 23. decembra 1898 je bila pred svétniki pomembna odločitev – imenovanje nove ulice. Občinski svetovalec Fran Žužek je predstavil predlog za imenovanje ulice z naslednjimi besedami: *"Imenovati nam je danes jedno v mestu po potresni katastrofi nastalo novo ulico, ki gotovo krasi in lepša jeden del našega mesta, to je oni del Gradišča, ki sega čez Rimsko cesto proti jugu, na kateri stoje sedaj štiri lepa Gorupova poslopja."* Nato je obrazložil, da je novi odprti del te ulice dolg petinšestdeset metrov, po novem regulacijskem načrtu pa se bo ta še podaljšala za deset metrov do podaljšane Zoisove ceste na Mirje. Pojasnil je tudi, da je ulica Gradišče dolga že dvesto štiriinšestdeset metrov, kar je za povprečno ulico čisto dovolj, in predlagal, da se podeli tej novi ulici od križišča z Rimsko cesto novo ime. V ganljivem govoru je izrazil misli vseh prisotnih, da se ulica imenuje po Josipu Gorupu, *'veletržcu'* na Reki, ljubljanskem čast-

nem meščanu, ki nanj kot na mecena ponosno zre *'ves slovenski svet'*. Ta predlog je bil soglasno sprejet.⁷⁶ Gorupovi hiši ob vogalu njegove ulice in Rimske ceste sta imeli, gledano iz njegove ulice, številki 1 in 2, naslednji njegovi hiši v tej novi ulici pa številki 3 in 4.

Ime Gorupove ulice je bilo ukinjeno v januarju 1982 in postala je del Kardeljeve ceste.⁷⁷ Po osamosvojitvi Slovenije je bivša Gorupova ulica do križišča Aškerčeve in Zoisove ceste postala podaljšana Slovenska cesta, od tam naprej pa Barjanska cesta. Tako eden največjih narodnih dobrotnikov Ljubljane v slovenski zgodovini v tem mestu nima več svoje ulice in le malokdo od meščanov ve, kdo je sploh bil...

Na Dunajski cesti 87, v tedanjem Kapucinskem predmestju, v soseski, imenovani Novi svet,⁷⁸ je Janez Kalister v letu 1860 poleg hotela Bavarski dvor zgradil veliko stanovanjsko hišo. V letu 1869 so bili kot lastniki navedeni že njegovi dediči. V letu 1876 se je hišna številka spremenila (Dunajska 25), lastniki so bili še vedno Kalistrovi dediči, v letu 1901, ko se je hišna številka preimenovala v Dunajsko 31, pa je bil kot edini lastnik naveden Josip Gorup. Od leta 1928, ko se je cesta še vedno imenovala Dunajska 31, ter v letu 1933, ko je bila že Tyrševa 31, so bili lastniki *'dediči Jošta Zidarja'*.⁷⁹ V letu 1962 so zaradi gradnje železniškega podvoza na tedanji Titovi cesti obe hiši podrli.⁸⁰

Gorup je bil v Ljubljani tudi lastnik hiše, ki naj bi bila zgrajena za kasarno in v kateri so bili v letu 1882 nastanjeni brambovci. To je razvidno iz pisma, ki ga je 16. marca tega leta pisal Petru Grasselliju, ki je bil v tem času namestnik kranjskega deželnega glavarja in hkrati namestnik deželnega odbornika.⁸¹ To pismo je odgovor na Grassellijevo pismo s 13. marca, v katerem ta po vsej verjetnosti povprašuje Gorupa, ali bi hotel to stavbo prodati. Gorup je odgovoril, da jo rad proda, če bosta tudi deželni odbor in vojaško upraviteljstvo s tem zadovoljna, ter da jo je pripravljen prodati *'po vrednosti ali cenitvi'*. Oskrbnik te hiše je bil neki Anton Dekleva in Gorup je obljubil, da mu bo pisal glede dokumentov in cene.⁸² Na tem pismu je Grassellijeva opomba, da je nanj odgovoril 6. aprila. Niti iz zapisnikov mestnega sveta niti iz zapisnikov deželnega zbora v tem in naslednjem letu ni razvidno, da bi bila realizirana kakšna taka prodaja. Vendar v

⁷⁶ SI ZAL, LJU 488, COD III, št. 52 (seja 23. decembra 1898); Valenčič, Zgodovina, str. 118.

⁷⁷ Valenčič, Zgodovina, str. 239.

⁷⁸ Novi svet se je imenovalo območje med sedanjo Slovensko, Tivolsko in Gosposvetsko cesto (op. LS).

⁷⁹ SI ZAL, LJU 346, Fabjančič, Knjiga hiš/5–Kapucinsko predmestje.

⁸⁰ Krajevni LS/II: str. 325.

⁸¹ Drnovšek, Zapuščina, str. 6.

⁸² Drnovšek, Zapuščina, str. 81.

⁷⁵ SI ZAL, LJU 346, Fabjančič, Knjiga hiš/6–Gradišče.

Gorupovi zapuščini nepremičnina te vrste ni omejena, zato lokacija in usoda te hiše še vedno ostaja uganka.⁸³

Iz vsega navedenega je razvidno, da je Josip Gorup večino svojih ljubljanskih nepremičnin podedoval po stricu Janezu Kalistru, ki jih je ta kot dober poslovnež kupil sredi 19. stoletja. V Gradišču in Krakovskem predmestju (proti Mirju) je nato zgradil moderne hiše, obdržal je tudi hišo v Kapucinskem predmestju. Vse te hiše so navedene v njegovi zapuščini.⁸⁴

Zrela leta Josipa Gorupa – narodni dobrotnik in mecen v Ljubljani

Josip Gorup je s svojo finančno sposobnostjo in podjetnostjo po stricu podedovano bogastvo še povečal. Po stricu Kalistru je podedoval tudi čut za dobrodelnost, ideje o humanizmu in slovenstvu je prinesel že iz gimnazije v Ljubljani, po naravi pa je bil poštenjak in pravičen mož. Zato ni presenetljivo, da je velik del svojega bogastva namenil v različne kulturne in humanitarne namene ter postal zgled tistim redkim bogatašem, ki so najbolj srečni takrat, kadar lahko bogastvo delijo z drugimi. Že v letu 1864 je bil tridesetletni finančnik v Novicah naveden kot *'milijonar in vrli rodoljub iz Trsta'*,⁸⁵ v nadaljnjih letih so se njegova humanitarna dejanja pojavila tudi v Ljubljani, mestu njegovih dijaških let.

Josip Gorup je s svojimi ustanovami do smrti podpiral izobraževanje slovenske mladine. Tudi po njegovi smrti v letu 1912 Ljubljana ni ostala 'praznih rok'. Njegovi dediči so namenili revnim mesta Ljubljana 3.000 kron, družbi Cirila in Metoda 5.000 kron, dekliškemu internatu Mladika 2.000 kron, dijaškemu podpornemu društvu Radogoj 1.000 kron, dijaškemu podpornemu društvu Domovina 1.000 kron, društvu Sokol 1.000 kron, društvu Naša straža 1.000 kron in Zvezi orlov 1.000 kron, Glasbeni matici 500 kron in Društvu slovenskih profesorjev 500 kron.⁸⁶ Tako so najlepše počastili spomin na velikega rodoljuba.

Gorupov sklad za šolanje slovenskih študentov na trgovski akademiji

Široka izobrazba, pridobljena na klasični gimnaziji, je Josipu Gorupu v življenju nedvomno koristila, temu pa je dodal še svoje prepričanje, da se mora tudi slovenska mladina izobraževati v materinem jeziku. V ta namen je namenil velik del svojega bogastva in odklanjal številne kandidate v politiki z obrazložitvijo, da je bolj pomembno, *'da si doma*

krempko trdnjavo zida, posebno za boljšo omiko naših deklic in mladeničev'.⁸⁷

Vse kaže na to, da je bil Gorup z izobraževanjem moške mladine nekako zadovoljen, saj so fantje lahko dosegli tudi najvišjo stopnjo izobrazbe. Dokaz za to so mu bili številni sošolci še iz gimnazijskih let, ki so študirali in dosegali akademske naslove, kot je bil npr. Valentin Zarnik, potomec skrajno revne ljubljanske družine,⁸⁸ ki je postal doktor prava, in še nekaj drugih. Seveda je moški mladini pomagal s številnimi 'ustanovami', kot se je takrat reklo raznim dobrodelnim skladom, tako na srednji kot na akademski ravni.

Deželni odbornik dr. Schaffer je 13. oktobra 1899 poročal deželnemu tajništvu o glavnici 30.000 goldinarjev, ki jo je Josip Gorup naložil ob ustanovitvi jubilejne ustanove cesarja Franca Jožefa I. za študente slovenske narodnosti na trgovski akademiji. Dr. Schaffer je navedel, da je Josip Gorup ob 50. obletnici vladanja Franca Jožefa I. že 1. januarja 1899 položil omenjeni znesek. Obveznica je bila vinkulirana na Kranjsko deželno blagajno v Ljubljani. Ustanova je bila vpisana v ustanovni kataster v Ljubljani 21. oktobra 1899.⁸⁹

Iz obresti so se izplačevale štipendije študentom, najprej po 300 goldinarjev letno. Po letu 1900, ko je krona kot edina valuta dokončno nadomestila goldinar v razmerju 1 : 2, so študentje prejeli 600 kron.⁹⁰ Ta znesek se je v letu 1907 znižal na 596 kron. Iz glavnice so bile letno podeljene štiri štipendije. Vedno je bilo določeno, kateri prejemnik štipendije je imetnik prvega, drugega, tretjega ali četrtega mesta. Ko je prejemnik štipendije dokončal študij, je njegovo mesto dobil naslednji štipendiranec. Gorup je redno spremljal, priporočal in potrjeval študente, ki naj prejmejo štipendijo, študentje pa so morali deželni vladi redno poročati o svojem napredku. V primeru, da študent ni izpolnjeval svojih obveznosti, so mu štipendijo ukinili.

Študentje so obiskovali trgovski akademiji v Pragi in Gradcu ter trgovski oddelek na pomorski akademiji v Trstu. Nekateri študentje so po končani trgovski akademiji želeli študirati še naprej, na primer na eksportni akademiji na Dunaju ali v tujini – v Nemčiji in v Franciji. Na podlagi ugodno rešene prošnje so lahko prejeli štipendijo še naprej. Gorup je v ta namen namenil posebna sredstva *'za absolvente trgovskih učnih zavodov'*. Kranjska deželna vlada je oglase za nadaljnji študij objavljala v uradnem listu (*Amtsblatt*), ki je bil priloga dunajskega časopisa *Wienerzeitung*. Oglasi so bili plačani iz sredstev za štipendije. Trikratni oglas je v letu 1912

⁸³ Tudi v Fabjančičevi knjigi hiš ni nikjer omenjeno Gorupovo lastništvo take hiše.

⁸⁴ DAR, PR3, predmet III, 36/1912, kut. 283.

⁸⁵ Granda, Josip Gorup, str. 338.

⁸⁶ Lukežič, Riječki Rotschild, str. 183.

⁸⁷ NUK, Ms 1411, pismo 10. 9. 1891.

⁸⁸ Gorše, Doktor Valentin Zarnik, str. 11–22.

⁸⁹ ARS, AS 38–III–54, škatla 313.

⁹⁰ Krona je postala nova valuta že v letu 1892, vendar sta bili v obtoku vzporedno obe valuti do 1. januarja 1900, ko je bila veljavna le še krona.

stal 36 kron, v vojnem času leta 1916 pa že 84 kron.⁹¹

Po Gorupovi smrti je aktivnosti v zvezi s štipendijami na trgovskih akademijah prevzel njegov sin Kornelij. Za nadaljevanje študija na Dunaju je določil znesek štipendije 500 kron. Eden od študentov, absolvent eksportne akademije na Dunaju, ki je nadaljeval študije na fakulteti za gospodarske in socialne študije v Frankfurtu, je tam v letu 1915 umrl. Kornelij Gorup je odločil, da dobi 500 kron njegova mati.⁹²

Zanimivo je, da so eksportno akademijo na Dunaju obiskovale tudi tri štipendistke, dve sta se vpisali v šolskem letu 1913/14, tretja pa v šolskem letu 1917/18. Očitno je bilo slednje dekle zadnja štipendistka v Avstro-Ogrski monarhiji, Kornelijeva potrditev njene štipendije je poslednji dostopni dokument na temo Gorupovih štipendij za študente trgovske in eksportne akademije.

Gorupov sklad za štipendije dijakom srednjih in višjih šol

V spomin 40. obletnice vladanja cesarja Franca Jožefa I. je Josip Gorup 27. novembra 1888 poslal na kranjsko deželno vlado dve ustanovni pismi za dijaške štipendije in ji v spremnem pismu predlagal, naj *'blagovoli predloženi ustanovni pismi sprejeti in postavno rešiti'*.⁹³

V prvem ustanovnem pismu je, *'želeč da bi svojemu slovenskemu narodu po svojih močeh glede vzgoje in izobraževanja slovenske mladine pomagal'*, zagotovil kapital 60.000 goldinarjev po 5% obresti, da *'se iz teh obresti napravijo štipendije po 250 goldinarjev v letnem znesku za pridne dijake na srednjih šolah in štipendije po 300 goldinarjev v letnem znesku na višjih šolah'*.

Ustanovno pismo (*Willbrief*) je nadalje v štirih členih vsebovalo podrobne pogoje za podeljevanje štipendij. V prvem členu imenuje Gorup sam sebe kot veleposestnika v Trstu in na Goriškem, posestnika na Kranjskem, v Istri in na Reki. Kapital 60.000 goldinarjev bo izročil kranjski ustanovni oblasti, ko bo ta sprejela pravila za to ustanovo, ki naj se glasi: *'Josip Gorupova ustanova za slovenske dijake na srednjih in višjih šolah, v temeljena v spomin slavnega 40 – letnega vladanja cesarja Franca Jožefa I.'* V drugem členu je bil podrobno opisan način uporabe obresti od kapitala, v tretjem členu so bili navedeni pogoji za prejemnike štipendij (dijaki, ki so njegovi sorodniki oziroma drugi dijaki slovenske ali slovanske narodnosti). V četrtem členu si je avtor pridržal pravico do podeljevanja štipendij, dokler

živi, nato pa ima to pravico njegov najstarejši moški potomec. V primeru, da bi zmanjkalo moških potomcev, je bila ta pravica prenesena na kranjski deželni odbor, če bi bil ta večinoma slovenski, drugače pa na odbor Matice Slovenske v Ljubljani.⁹⁴

Mestna višja dekliška šola in mestni dekliški licej

Drugo ustanovno pismo s 27. novembra 1888 je zagotovilo kapital 50.000 goldinarjev po 4,5% obresti za štipendije po 300 goldinarjev v letnem znesku za pridne dijakinje višje dekliške šole v Ljubljani. Razen višine kapitala in obresti ter omembe dijakin namesto dijakov je besedilo drugega pisma popolnoma enako prvemu. To pismo je bilo dopolnjeno 18. novembra 1910, tako da so štipendije lahko prejemale tudi dijakinje mestnega dekliškega liceja.⁹⁵

Zadeva okrog višje dekliške šole je bila Gorupu še posebej pri srcu in omenjal jo je ob vsaki priložnosti. Kot rdeča nit se je v pismih Ivanu Hribarju vleklo njegovo zanimanje za izobrazbo slovenske ženske mladine.

Značilno je, da je bilo Gorupu izobraževanje deklic v začetku pomembno samo do stopnje 'višja dekliška šola'. To je bila namreč triletna šola, ki je sledila ljudski šoli in z našega vidika dejansko ne pomeni več kot solidno osnovno izobrazbo. Njegov elan se je tu ustavil. V skladu s splošnimi nazori tistega časa si tudi on ni znal predstavljati, da bi dekleta lahko v izobrazbi hotela doseči še kaj več, na primer obiskovala gimnazijo, ki bi jih vodila naprej na univerzo. Tudi kasneje, ko je triletno višjo dekliško šolo nadomestil šestletni licej za deklice, ta izobrazba ni dovoljevala nadaljevanja študija.

Vsekakor je bila za tiste čase, posebej za zavest vodilnih mož in mnogih drugih prebivalcev Ljubljane, ideja o slovenski višji šoli za deklice kar hud zalogaj, saj si niso znali predstavljati, kako bi lahko dekletom, bodočim gospodinjam, koristilo na primer znanje francoščine, matematike in igranja na klavir. Gorupu gre šteti v čast predvsem to, da si je prizadeval za pouk deklic v slovenskem jeziku, in to v času, ko je celo gimnazija obstajala le kot utrakvistična, kar pomeni, da se je nekaj predmetov poučevalo v slovenskem jeziku, nekaj pa v nemščini, pouk v slovenščini pa si je na splošno le s težavo utiral pot. Sodelovanje z Ivanom Hribarjem se je pri tem razvilo v najbolj zlahtno obliko. Glede na to, da se v zadnjem stoletju ni skoraj nič govorilo o Gorupu, saj sedanja mlada generacija o njem ne ve prav nič in so v javnosti vse zasluge za ustanovitev te šole pripisane Hribarju, je prav, da se te zasluge končno pravično porazdelijo.

⁹¹ ARS, AS 38–III–54, škatla 313.

⁹² Prav tam.

⁹³ ARS, AS 33, škatla 239–konvolut 517.

⁹⁴ Prav tam.

⁹⁵ Prav tam.

Iz korespondence s Hribarjem je razvidno, da se je omemba višje deklinške šole pričela dobrih osem let pred njeno dejansko ustanovitvijo. Že v tretjem ohranjenem pismu Hribarju v letu 1888 je Gorup odločno izrazil mnenje, da bo sprejel deputacijo, ki hoče z njim govoriti o njegovem častnem članstvu v društvu Sokol, le v primeru, da bodo razpravljali o višji deklinški šoli.⁹⁶

V čem je bila pravzaprav problematika ustanovitve slovenske višje deklinške šole? Ideje o ustanovitvi šole so v letu 1888 v deželni zbor sprožili slovenski deželni poslanci z vse Kranjske, vendar so bili v manjšini. Istočasno so ljubljanske uršulinke pri ustanovitvi slovenske gospodinjske šole dobile polno podporo deželnega zbora.⁹⁷ Višja deklinška gospodinjska šola je bila z dovoljenjem deželnega šolskega sveta ustanovljena 28. julija 1889. To je bila prva slovenska gospodinjska šola nasploh. Bila je dvoletna in na njej je poučevalo pet učiteljic uršulink. Predmetnik je zajemal splošne predmete (slovenščino, nemščino, zemljepis, zgodovino, prirodoznanstvo, računstvo, gospodinjstvo, risanje, petje in po želji tudi druge tuje jezike).⁹⁸ Šola je delovala štiri leta, v letu 1894 so jo uršulinke zaradi premajhnega vpisa opustile in namesto nje ustanovile žensko učiteljsko.⁹⁹

Ustanovitev splošne višje deklinške šole je ostala še naprej v programu slovenske napredne stranke. Gorupova nepričakovana finančna gesta ob štirideseti obletnici vladanja cesarja Franca Jožefa I. je vso zadevo pospešila in vzbudila upanje na skorajšnjo konkretizacijo programa.

Kot je obljubil v ustanovnem pismu 27. novembra 1888, je Gorup že v začetku decembra položil glavnico 50.000 goldinarjev pri kranjskem deželnem odboru za štipendije marljivim gojenkam bodoče slovenske deklinške šole. S tem je nepreklicno položil temelj višji izobrazbi slovenske ženske mladine.¹⁰⁰

Kapital je bil zagotovljen, manjkali so še primerne prostori za šolo. Pri tem je igrala pomembno vlogo stara ljubljanska bolnišnica, ki jo je bil v letu 1786 ustanovil cesar Jožef II. v prostorih razpuščenega samostana bosonogih avguštincev na Ajdovščini. Imenovala se je Deželna civilna bolnišnica, uspešno je delovala tudi kot izobraževalna ustanova

in širila svoje zmogljivosti, a v sto letih se je Ljubljana povečala na skoraj trideset tisoč prebivalcev, tako da je deželni zbor na seji 17. januarja 1888 sprejel odločitev o gradnji nove bolnišnice. Na seji so se odločili, da prosijo za finančno pomoč mestno občino in Kranjsko hranilnico, ter sklenili, da v časnikih razglasijo prodajo stare bolnišnice. Vendar se v roku do 31. marca za nakup stavbe in vrta ni javil nihče, prav tako je Kranjska hranilnica odklonila pomoč.¹⁰¹

Rešitev problema je prinesla šele jesen. 5. novembra 1888 je deželni zbor spet prosil Kranjsko hranilnico za prispevek in ta je odobrila 60.000 goldinarjev. Dne 26. novembra pa je odvetnik dr. Alfons Mosché, zastopnik Josipa Gorupa, veletrgovca z Reke, predložil deželnemu odboru ponudbo za nakup deželne bolnice za cenilno vrednost 109.000 goldinarjev. Hkrati je Gorup v ponudbi izrazil pripravljenost, da stavbo in vrt brezplačno prepusti Kranjski deželi ali ljubljanskemu mestu '*v to svrho, da se bolnica iz tega kraja odpravi in se sezida višja deklinška šola*'. V primeru, da stavba ne bi bila primerna za šolo, jo je bil pripravljen brezplačno prepustiti v kak drug namen, s pogojem, da se višja deklinška šola ustanovi na kakšnem drugem kraju. Ta ponudba je veljala do konca leta 1888, ob njenem sprejemu se je moral deželni odbor zavezati, da mu stavbo izroči v trajno last v treh letih od 1. januarja 1889. Poleg tega je Gorup pooblastil Moschéja, da dvigne ponudbo do 120.000 goldinarjev, kar je bila tudi končna nakupna cena, kajti njegova ponudba je bila hvaležno sprejeta. Glede višje deklinške šole pa ni bilo razumevanja, saj so, kot že rečeno, dovoljenje za to šolo in podporo od dežele prejele uršulinke. Deželni odbor je stavbo prepustil mestni občini in s tem nekako tudi obveznost za ustanovitev šole.¹⁰² Po potresu v letu 1895 so močno poškodovano stavbo porušili.¹⁰³

Za lokacijo nove bolnišnice je dežela Kranjska našla zemljišče med Ljubljano in današnjo Zaloško cesto in s 1. januarjem 1893 postala njegova lastnica. Z gradnjo so pričeli v letu 1893 in v novo bolnišnico so se vselili jeseni 1895. Slovesna otvoritev novih prostorov bolnišnice je bila 16. oktobra.¹⁰⁴ Dograditev bolnišnice je bila namreč načrtovana za leto 1896, potres pa je zadevo pospešil, tako da je bila dograjena v dobrih dveh letih.

⁹⁶ NUK, Ms 1411, pismo 23. 10. 1888.

⁹⁷ SI ZAL, LJU 197, škatla 1, Izvestje mestne ženske realne gimnazije za š. l. 1929/30–Iz zgodovine zavoda, str. 3.

⁹⁸ Kogoj, Uršulinke, str. 184; ES/3, geslo: GOSPODINJSTVO; ES/14, geslo: URŠULINKE.

⁹⁹ Kogoj, Uršulinke, str. 188.

¹⁰⁰ ARS, AS 33–škatla 239–konvolut 517; SI ZAL, LJU 197, škatla 1, V. izvestje Mestnega deklinškega liceja v Ljubljani, š. l. 1911/12–Osmrtnica, str. 9; zapisano je tudi, da se je ravnatelj MDL, Ivan Macher, 27. aprila 1912 udeležil pogreba pokojnega mecena, 2. maja pa se je '*zavod polnoštevilno spomnil na rajnega dobrotnika slovenske ženske mladine pri sv. maši zadušnici v trnovski cerkvi*'.

¹⁰¹ ARS, Obravnave, 29. zvezek, Priloga 28–Poročilo deželne odbora, str. 191.

¹⁰² ARS, Obravnave, 30. zvezek, Priloga 44–Poročilo deželne odbora, str. 261.

¹⁰³ Krajevni LS. II. knjiga, str. 325; Rijavec, Ljubljanske bolnišnice, str. 40.

¹⁰⁴ Rijavec, Ljubljanske bolnišnice, str. 37–38, Zupanič–Slavec, Bolnišnično delovanje, str. 30–32.

S tramovi podprta Zoisova hiša na Bregu po potresu, kjer je imela višja deklinška šola prostore v prvem šolskem letu 1896/1897 (SI ZAL, LJU 342, Fototeka, a. e. A1-201).

Spominska tabla na Ajdovščini obeležuje kraj, kjer je v letih od 1786 do 1895 stala stara deželna bolnišnica (Foto LS).

Če se vrnemo nazaj v leto 1888, leto nakupa stare bolnišnice in na Gorupovo obljubo, da bo stavbo podaril ali deželi ali mestni občini, ugotovimo, da s tem zadeva še zdaleč ni bila urejena. Mestna občina se vse do leta 1894 ni mogla odločiti, ali bo podarjeno poslopje stare bolnišnice res preuredila v višjo deklinško šolo. Povod za to, da so se mestni veljaki zganili, je bila bližajoča se petdeseta obletnica vladanja cesarja Franca Jožefa I., ki so jo sklenili obeležiti z ustanovitvijo višje deklinške šole, 'ki bode še v poznih letih pričala o lojalnosti mesta ljubljanskega'. Na seji mestnega sveta 26. oktobra 1894 so pametno ugotovili, da morajo slovenski starši pošiljati deklice, ki želijo višjo izobrazbo, v 'tuje zavode' s tujim učnim jezikom, na Kranjskem pa obstaja že nekaj let ustanova mecena Josipa Gorupa, ki je naložil 50.000 gol-

dinarjev, da omogoči dvajsetim deklicam revnejših slojev obisk slovenske višje šole. Mestni svetniki so na tej seji sprejeli odločitev o ustanovitvi višje deklinške šole, ki naj se odpre sredi septembra 1895, potrdili so statut šole in predlagali, da se za njeno lokacijo predlaga začasen najem prostorov v kresijskem poslopju, kjer je bila mestna bolnišnica, stavbo stare bolnišnice pa so namenili obrtni strokovni šoli in nemški petrazredni deklinški šoli. Slovenska šola za deklice bi se preselila v staro bolnišnico kasneje, ko bi jo še dodatno preuredili.¹⁰⁵ Potres naslednje leto je vse te načrte preprečil in prostore je bilo treba iskati za vse tri šole.

Tako se je dejanska ustanovitev slovenske šole vlekla še naprej. Še v maju 1896, hkrati k iskrenim čestitkam ob izvolitvi Hribarja za ljubljanskega župana in slavospevu 'odličnemu rodoljubu', ki bo s svojo energijo in razsodnostjo pospešil preporod slovenske metropole po lanskem hudem potresu, je Gorup toplo priporočil, da se tudi vprašanje slovenske višje deklinške šole vendar enkrat ugodno reši.¹⁰⁶

To je bil očitno zadnji opomin, kajti višja deklinška šola je bila ustanovljena 9. novembra 1896. To, kar se je zaman pričakovalo od deželnega zbora, je storila mestna občina ljubljanska z županom Ivanom Hribarjem in ob izdatni denarni pomoči Josipa Gorupa. Župan je na seji mestnega sveta 11. novembra slovesno oznanil, da se je 'predvočerašnjim slovesno otvorila višja mestna deklinška šola ter se je v

¹⁰⁵ SI ZAL, LJU 488, COD III, št. 44, seja 26. oktobra 1894; SI ZAL, LJU 197, škatla 1 – Izvestje za š. l. 1929/30 – Iz zgodovine zavoda, str. 3 (Tu je zapisan datum sklepa o ustanovitvi šole 10. 4. 1894, ki je napačen. op. LS)

¹⁰⁶ NUK, Ms 1411, pismo 9. 5. 1896.

Dve podobi dekliškega liceja Mladika, v katerem je bila še v šolskem letu 1910/11 tudi višja dekliška šola (SI ZAL, LJU 342, Fototeka, a. e. G4-039-002 in A01-035).

tem ustreglo želji naroda slovenskega. Redni pouk na njej pričel se je že v popolno zadovoljstvo'. Župan je še povedal, da je bil na obisku pri naučnem ministru baronu Gauschu, ki je obljubil od leta 1898 stalno državno podporo temu zavodu. Oznanil je tudi ministrovo željo, da bi se učenke čim bolj naučile nemščine, zato je kuratorij to željo upošteval in tako se pouk zgodovine izvaja v nemščini.¹⁰⁷

Višja dekliška šola je bila trirazredna. Obvezni predmeti v vseh treh razredih so bili: verouk, slo-

venščina, nemščina, francoščina, matematika, fizika, zgodovina, zemljepis, prirodopisje, risanje in ženska ročna dela, v drugem in tretjem razredu še vzgojeslovje, v tretjem razredu pa je bilo dodano še gospodinjstvo. Neobvezni predmeti so bili laščina (italijansščina), petje, telovadba in v prvem razredu še lepopisje.

Šola še ni imela lastnih prostorov in je morala gostovati pri drugi instituciji, to pa ni ustrezalo niti Hribarju niti Gorupu. Oba sta vedela, da bodo tudi prostori v Glasbeni Matici kmalu postali pretesni, kajti zanimanje za šolo iz vseh slovenskih pokrajin je postajalo vedno večje, poleg tega pa sta si oba postavila cilj, da bi šola sčasoma postala šestraz-

¹⁰⁷ SI ZAL, LJU 488, COD III, št. 39, seja 11. novembra 1888, SI ZAL, LJU 197, škatla 1 – Izvestje mestne ženske realne gimnazije za š. l. 1929/30 – Iz zgodovine zavoda, str. 3.

redna ter dobila pravico javnosti ter pravico do polaganja zrelostnih izpitov in izdajanja državno veljavnih spričeval.

Stekle so priprave za ustanovitev šestrazredne višje deklishe šole. Spet je Gorup odvezal mošnjček in prispeval za gradnjo novega poslopja šole in poslopja internata. Za dograditev stavbe liceja je še dodatno prispeval 100.000 kron.¹⁰⁸ Prizadevanja obeh genialnih sodelavcev so obrodila uspeh. Statut Mestnega deklishega liceja v Ljubljani je bil odobren na c. kr. naučnem ministrstvu 13. aprila 1906, učni načrt je bil odobren 19. junija 1907. Mestni magistrat je 4. septembra 1907 razpisal vpis v prvi razred šestrazrednega mestnega deklishega liceja v novo zgrajenem poslopiju za šolsko leto 1907/1908. V novo poslopije se je preselila tudi višja dekliska šola, v kateri so v prvi razred vpisali nazadnje v šolskem letu 1908/09 in triletno šolanje se je zaključilo v šolskem letu 1910/11. Od šolskega leta 1909/10 je bil vpis možen le še v licej.¹⁰⁹ Dekleta so imela možnost, da po končanem tretjem razredu višje deklishe šole prestopijo neposredno v 5. razred liceja in marsikatera je to možnost izkoristila.

Mladika je bilo vzgojno-izobraževalno društvo, ustanovljeno v letu 1906 v Ljubljani, z namenom vzgoje ter gospodinjkega in strokovnega izobraževanja deklet, za njihovo nadzorstvo zunaj šole in za primerno nastanitev. Društvo se je zavzemalo za ustanovitev deklishega internata in deklishe osnovne šole, ki bi bila pripravnica za dekliski licej. Ljudska šola Mladika je bila ustanovljena 2. oktobra 1907 in je imela prostore v stavbi liceja. Po letu 1910 je mestna občina prevzela ljudsko šolo, po 1919 pa tudi internat.¹¹⁰

Tudi licej kot šestrazredna šola kmalu ni več ustrezal potrebam, kajti dijakinje so ga lahko končale že pri šestnajstih letih in imele so zelo malo možnosti, da se s tem študijem kjer koli uveljavijo. Na podlagi odloka kuratorija mestnega deklishega liceja z dne 20. februarja 1919 je vodstvo liceja pripravilo učni načrt za žensko realno gimnazijo in hkrati tudi učni načrt za žensko reformno realno gimnazijo, po katerem so dijakinje 4. razreda brez težav prestopile v 5. razred gimnazije, ki je omogočala nadaljnji študij. Na podlagi obeh učnih načrtov je mestni magistrat 24. septembra 1919 izdal odločbo o spremembi liceja v gimnazijo.

Nekaj podrobnosti o štipendijah in štipendistkah višje deklishe šole in mestnega deklishega liceja

V poročilu deželnega odbora na seji deželnega zbora 26. 9. 1896 je bilo navedeno, da znaša 'imo-

vina Josip Gorupove ustanove za učenke višje deklishe šole po sedanjem stanju v glavninah skupaj 69.301 gld. 29 k. Letne čiste obresti imenovane glavnice znašajo 2.743 gld. 71 k. Ta obrestna vsota zadošča za pokritje potrebsčine za 13 ustanov po 200 gld.' Preostanek 143 goldinarjev in 71 kron je bil dodan h glavnici.¹¹¹

Od začetka je bilo vsako leto ponujeno trinajst štipendij, od leta 1902 pa štirinajst, ker se je nateklo obresti za dodatno štipendijo. Z dodatnim vpisom na licej se je tudi število štipendij povečalo; največ jih je bilo devetnajst v šolskem letu 1913/14, v vojnem času je število postopno padalo in v šolskem letu 1917/18 so bile štipendije zadnjič podeljene. Bilo jih je dvanajst. V začetku je štipendija znašala 200 goldinarjev letno, kar je od leta 1900 in menjavi valute pomenilo 400 kron. V letu 1903 se je znižala obrestna mera in denarja za posamezno štipendijo je bilo odtlej le 386 kron. Ta znesek je bil nespremenjen do šolskega leta 1917/18, za katero obstaja zadnji zapis o podelitvi štipendij. Nato o štipendijskem skladu ni več podatkov. Verjetno je bil ob koncu vojne in propada Avstro-Ogrske monarhije izničen, saj je propadla tudi avstro-ogrska valuta.

Na Kranjskem je pred prvo svetovno vojno obstajalo še nekaj štipendijskih skladov,¹¹² vendar so bili zneski občutno nižji in ni čudno, da je bilo zanimanje za Gorupove štipendije največje. Gorup je v ustanovnem pismu¹¹³ postavil vrsto pogojev, ki so jih morala dekleta izpolnjevati, da so dobila pravico do štipendije. Deželna vlada je vsako leto objavila razglas o podelitvi štipendij 'pridnim dijakinjam' in je obenem navedla vse pogoje. Štipendije so bile namenjene 'deklicam slovenskim, ustanoviteljevega sorodstva; ako bi teh ne bilo, deklicam slovenskih oz. hrvatskih roditeljev iz Kranjske, Štajerske, Koroške, Primorske, Reke in iz Hrvatskega Primorja in ako bi tudi teh ne bilo, sploh deklicam drugih slavjanskih plemen. Pravico podeljevanja štipendij ima, dokler živi, ustanovitelj sam'. Besedilo pogojev je bilo enako kot pri pogojih za štipendije dijakom.

Deklice so morale napisati prošnjo na deželno vlado in priložiti krstni list, ubožni list, zdravniško spričevalo o cepljenju proti kozam in spričevalo prejšnjega šolskega leta; če so oddale prošnjo na podlagi sorodstva (v vseh letih je bil to le en primer), so morale priložiti še rodovnik. Prošnje je zbral ravnatelj in jih, opremljene z lastnim mnenjem in priporočilom o dijakinjah, poslal na deželno vlado, ta pa je vse skupaj poslala Gorupu, ki se je

¹¹¹ SI ZAL, LJU 107, škatla 1 – Izvestje mestne ženske realne gimnazije za š. l. 1929/30, str. 4.

¹¹² Ti skladi, iz katerih so se podeljevale letne štipendije dijakinjam višje deklishe šole in liceja, so bili naslednji: Ročna štipendija finančnega ministrstva (200 kron), Zaklad prebitkov dohodarstvenih kazni (200 kron), Martin Lamb& Schwarzenberg (91 kron), Jurij Savaschnik (113 kron), Josip Schlaker (199 kron), Franc Hrovath (188 kron).

¹¹³ Glej op. 97.

¹⁰⁸ PSBL/I, geslo: GORUP Jožef, pl. Slavinjski.

¹⁰⁹ SI ZAL, LJU 197, škatla 1 – Izvestje mestne ženske realne gimnazije za š. l. 1929/30, str. 4.

¹¹⁰ ES/7, geslo: MLADIKA.

odločil o potrditvi štipendistk. Za vsako šolsko leto in včasih tudi med letom, če je bilo potrebno, je poslal na deželno vlado dopis z lastnoročnim podpisom in navedbo izbranih štipendistk. Po njegovi smrti v letu 1912 je štipendistke izbiral in potrjeval njegov sin Kornelij. Njegovi dopisi so bili že napisani na pisalni stroj, zadnja dva sta bila prese- netljivo napisana v nemškem jeziku!

Ravnatelj šole je dvakrat letno, po zaključku vsakega semestra, poročal deželni vladi o uspehu štipendistk. V primeru, da katera od deklet v prvem semestru ni bila uspešna, ker je prejela *'spričevalo drugega reda'* z nezadostnimi ocenami, kar se je sicer zelo redko zgodilo, je ravnatelj predlagal, da se ji štipendija začasno ustavi. To je spodbudilo deklet večji prizadevnosti in skoraj vsa ta dekleta so drugi semester dokončala z uspehom ter prejela štipendijo tudi za nazaj. V vseh letih se je zgodilo, da sta le dve dijakinji – štipendistki po prvem polletju zapustili šolo. Enkrat se je celo zgodilo, da je ravnatelj za dve dijakinji, ki nista bili uspešni v prvem polletju, predlagal, naj se jima podpora ne ustavi, saj sta zelo siromašni. Obe sta uspešno dokončali letnik in nato tudi šolanje. Ko je generacija štipendistk uspešno končala tretji letnik višje deklinške šole oziroma šesti letnik liceja, je ravnatelj šole poslal posebno poročilo vladi z navedbo njihovih imen in hkrati sporočil, da je toliko mest prostih za nove prosilke.

Število prosilk za štipendije je bilo iz leta v leto višje, vse so bile iz revnih družin, pogosto z mamo, ki je bila vdova in kupom nepreskrbljenih bratov in sester, veliko je bilo tudi sirot, ki so živele pri skrbnikih. Iz vsega tega števila prosilk, ki je vsako leto nihalo med 40 in preko 70 prošenj, je bilo zelo težko izbrati majhno število najbolj pridnih in najbolj revnih. Marsikatera prosilka v prvem letniku ni prejela štipendije, ko pa je bila med najboljšimi dijakinjami ob koncu leta, jo je prejela v drugem letniku. Gorup se je zelo trudil, da je bil čim bolj pravičen in praviloma je izbral štipendistke izmed tistih, ki mu jih je na osnovi vseh kriterijev priporočil že ravnatelj šole. Kasneje je Kornelij Gorup upošteval ista načela. Zgodilo se je tudi, da je štipendistka liceja v 4. letniku, sicer zelo pridna dijakinja, ugotovila, da ne bo mogla dokončati šestletnega šolanja, ker je morala čim prej začeti preživljati mamo, babico in brate ter sestre, zato se je odločila, da bo opravila enoletni trgovski tečaj. Zaposila je, da bi smela štipendijo iz liceja obdržati tudi v trgovskem tečaju. Ravnatelj jo je preko deželne vlade priporočil Korneliju Gorupu, ki je prošnji takoj ugodil.

Človek za vse čase

Kljub temu, da sta bila težišče Gorupovega delovanja Reka in Trst, je bil vendar z Ljubljano ne- ločljivo povezan, prvič gospodarsko kot deležnik v

pomembnih slovenskih in napol slovenskih firmah, drugič politično kot poslanec v kranjskem deželnem zboru, tretjič kulturno in izobraževalno kot mecen in dobrotnik, vnet zlasti za izobraževanje kranjske mladine. In ne nazadnje so ga z Ljubljano povezovala tudi srčne vezi – njegova druga soproga Klavdija Keesbacher je bila Ljubljanka.

Josip Gorup je bil finančni in podjetniški genij. Iz obširne korespondence z Ivanom Hribarjem in iz drugih ohranjenih dokumentov o njegovem delovanju je mogoče razbrati njegov značaj in tudi skrivnost njegovega uspeha. Dobro se je zavedal svoje genialnosti in vsak predlog za naložbo ali darilo je dobro premislil ter ga z vseh strani ocenil. Šele nato je odkrito povedal 'da ali ne' – nobene stvari ni naredil pod pritiskom s katere koli strani, ampak spontano in prostovoljno. Ljubljani je vtisnil neizbrisni pečat, prav tako kot mnogi njegovi rojaki, in to v času, ko si je moralo izobraževanje v slovenskem jeziku še mukoma utirati pot. Čas je, da to spoznajo tudi sedanji rodovi in se ga spominjajo s primerno hvaležnostjo.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 33, Deželna vlada v Ljubljani; škatla 25–konvolut 51 (Kranjska eskomptna banka), škatla 239–konvolut 517 (dokumentacija o štipendijah na Višji deklinški šoli in Mestnem deklinškem liceju)

AS 38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko 1861–1918; III/52–škatla 313 (Joseph Gorup'sche Schülerinen Stiftung – Josipa Gorupa ustanova za šolarke), III/54–škatla 313 (Joseph Gorup'sche Stiftung für Handelsakademiker – Josipa Gorupa ustanova za študente Trgovske akademije)

Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, 29. in 30. zvezek

DAR – Državni arhiv Rijeka

PR3, III-36/1912 – Izkaz zapuščine po 'Giuseppe Cav. Gorup de Slavinski', umrl '25 aprile 1912 a Fiume', kutija 283

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica

Ms 1201 – Zapuščina Henrika Etbina Coste

Ms 1411 – Korespondenca med J. Gorupom in I. Hribarjem

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

LJU 88, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, škatla 190 (Ljubljanska kreditna banka), škatla 191 (Stavbna družba), škatla 213 (Narodna tiskarna, Imenik družbenih tvrdk)

LJU 175, Mestna hranilnica ljubljanska

LJU 176, Kranjska hranilnica, Ljubljana

LJU 184/1, Klasična gimnazija v Ljubljani

LJU 197, Šubičeva gimnazija v Ljubljani
 LJU 342, Fototeka
 LJU 346, Rokopisni elaborati, Vladislav Fabjan-
 čič: Knjiga hiš
 LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige
 COD III, Zapisniki sej ljubljanskega mestnega
 sveta
 COD XXIII, Knjiga ljubljanskih meščanov
 WHYCOMBE – Osebni arhiv Alfreda Whycomba
 Gorupa

INTERNETNI VIRI

Stritar, Josip: Levstik (odlomek), str. 27, <http://www.levstik.si/povezuje/levstikova-pot-2004.pdf>
 Gimnazija J. Plečnika Šolska zgodovina, <http://www.mtaj.si/gjp/default.asp?podrocje=19&menu=4>
 Institut za novejšo zgodovino: www.inz.si/documents/bibliografija.htm
 Terminološki slovar, www.slovarcek.com/index.php/P/propedevtika.htm

LITERATURA

Enciklopedija Slovenije I–XVI, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987–2002.
Ilustrirana zgodovina Slovencev, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1999.
Krajevni leksikon Slovenije, II. knjiga, uredil Roman Savnik, Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1971.
Primorski slovenski biografski leksikon, I. knjiga, Abram–Juvančič, Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1974–81.
 Anžič, Sonja: *Ljubljanski župani skozi čas = Ljubljana Mayors Through Time: 500 let ljubljanskih županov = 500 Years of Ljubljana Mayors 1504–2004*, Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2004 (*Ljubljanski župani*).
 Bučič, Vesna: Josip Gorup pl. Slavinjski – med gospodarstvom, umetnostjo in družino. *Kronika* 55, 2007, št. 3, str. 75–92.
 Budna Kodrič, Nataša in Pešak Mikec, Barbara: Ljubljanski hoteli do druge svetovne vojne. *Kronika* 50, 2002, št. 3, str. 343–362.
 Cankar, Ivan: *Moje življenje*, Zbirka Lastovka /Najlepše zgodbe sveta/, Ljubljana : Založba Karantanija, 1994.
 Ciperle, Jože: Srednje šole in višji študiji na slovenskem ozemlju do leta 1918. *Kronika* 24, 1976, št. 3, str. 137–150.
 Drnovšek, Marjan: *Arhivska zapuščina Petra Grassellija, 1842–1933*. Ljubljana : ZAL, Gradivo in razprave, št. 6, 1983.

Fischer, Jasna: Izgradnja gospodarske infrastrukture v Sloveniji do druge svetovne vojne. *Pogled v zgodovino slovenskega podjetništva*. Vrhnika : Razum, 1998.
 Gorše, Miroslav: *Doktor Valentin Zarnik, narodni buditelj, pisatelj in politik*. Ljubljana : Slovenska matica v Ljubljani, 1940.
 Granda, Stane: Poskus organiziranja slovenske ljubljanske občne banke (1872). *Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem*, str. 47–52, Ljubljana, 11.–12. 12. 1984.
 Granda Stane: Josip Gorup – najbogatejši Slovenec, pa ne le zase. *Slavenski zbornik* (zbral in uredil Janko Boštjančič). Slavina : Galerija 2, 2005.
 Hribar, Ivan: *Moji spomini I*. Ljubljana : Slovenska matica, 1983.
 Kogoj, Marija Jasna: *Uršulinke in njihovo vzgojno poslanstvo*. Ljubljana : Družina, 2006.
 Kos, Janez: Oris poglavitnih točk razvoja nekaterih komunalnih dejavnosti v Ljubljani 1850–1941. *Kronika* 29, 1981, št. 2, str. 159–166.
 Kresal, Franc: *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji od liberalizma do druge svetovne vojne*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1998.
 Lazarevič, Žarko in Prinčič, Jože : *Zgodovina slovenskega bančništva*. Ljubljana : Združenje bank Slovenije, 2000.
 Lukežič, Irvin : Riječki Rotschild. *Fluminensia Slovenica*. Reka : Izdavaški centar Rijeka, 2007, str. 171–186.
 Zupanič-Slavec, Zvonka: Bolnišnično delovanje v Ljubljani pred potresom. Uvodnik. Medicinski in socialni pogledi na ljubljanski potres 1895. *Pintarjevi dnevi. Zbornik referatov. Institut za zgodovino medicine Medicinske fakultete v Ljubljani*. Ljubljana, 20.–21. 4. 1995.
 Potočnik, Drago: Iz zgodovine slovenskih bank. *Kronika slovenskih mest*, 3, 1937, str. 110–250.
 Rijavec, Leopold: *Ljubljanske bolnišnice: Prispevek k njihovi zgodovini*. Ljubljana : Izdala Uprava kliničnih bolnišnic, 1960.
 Valenčič, Vlado: Delniške družbe na Kranjskem. *Zbornik ob devetdesetletnici arhiva. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave* 8. Ljubljana, 1988.
 Valenčič, Vlado: *Zgodovina ljubljanskih uličnih imen*. Znanstveni tisk, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 9, Ljubljana : Partizanska knjiga, 1989.
 Valenčič, Vlado: *Ljubljanska trgovina od začetka 18. stoletja do srede 19. stoletja*, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 3, Ljubljana, 1981.
 Valenčič, Vlado: Prvi ljubljanski regulacijski načrt. *Kronika* 15, 1967, št. 2, str. 74–83.